

AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ İÇTİHADINDA ONARIM^(*)

Dr. Omca ÖZDEMİR^(**)
Dr. Damla AKKAYA^(***)

Öz

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, insan hakları ihlallerinin sonuçlarının onarımına yönelik yaratıcı ve kapsamlı içtihadı ile insan haklarının uluslararası korunması mekanizmaları içerisinde özel bir konum edinmiştir. Mahkeme, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinin kendisine tanıdığı yetkiyi devletlerin uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden sorumluluğuna ilişkin uluslararası hukuk ile temellendirmiş, insan hakları ihlallerinin özgül niteliklerini dikkate alarak onarım araçlarını zenginleştirmiştir. Böylece onarımı tazminat ve ihlali tespit eden kararın ötesinde tasarlayarak insan hakları ihlal edilen mağdurlara telafi sunulması ve gelecekte benzer ihlallerin önüne geçilmesi bakımından etkili adımlar atmıştır. Mahkeme onarım içtihadında hem bireylerin mağduriyetlerinin telafi edilmesi ile insan hakları kavramında içerilen daha geniş kamusal yarara ulaşılması için yapısal ve sistemik değişimlerin gerçekleştirilmesini bir arada vurgulayarak, hem de onarımı sosyal-ekonomik ve kültürel boyutları içerisinde düşünerek insan hakları hukukuna önemli bir katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, Onarım, Tazminat, Rehabilitasyon, Tatmin.

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 13.04.2023 - Kabul Edildiği Tarih: 31.05.2023.

Atıf Şekli: Omca Özdemir - Damla Akkaya, "Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi İctihadında Onarım", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 1, 2023, s. 87-148.

DOI: 10.52273/sduhfd..1282622.

^(**) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

E-posta: omca.ozdemir@hbv.edu.tr.

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-0168-768X>.

^(***) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

E-posta: damlayildirim@gmail.com.

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-9928-735X>.

REPARATION IN THE JURISPRUDENCE OF THE INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract

The Inter-American Court of Human Rights has gained a special place within the mechanisms of international protection of human rights with its creative and comprehensive jurisprudence on the reparation of the consequences of human rights violations. The Court has based the jurisdiction granted to it by the American Convention on Human Rights within the framework of the responsibility of states for internationally wrongful acts, and has enriched the means of reparation by taking into account the specific characteristics of human rights violations. Thus, by designing the reparation beyond compensation and the declaratory relief, it has taken effective steps to provide reparation to victims of human rights violations and to prevent future similar violations. In its case law on reparation, the Court made a significant contribution to human rights law by emphasizing together the reparation of individual grievances and the realization of structural and systemic changes to achieve the broader public interest embodied in the concept of human rights and by considering the repair within its social-economic and cultural dimensions.

Keywords

Inter-American Court of Human Rights, Reparation, Compensation, Rehabilitation, Satisfaction.

GİRİŞ

Amerika Devletleri Örgütü bünyesinde örgütlenen Amerika insan haklarının korunması sistemi, insan haklarının uluslararası korunması bölgesel sistemlerinin önde gelenlerinden birini teşkil etmektedir. Amerika sisteminin bağlayıcı karar verme yetkisine sahip yargı organı olan ve bu kapsamda devletlerin Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi¹’nden doğan yükümlülüklerine ilişkin hukuksal denetimini gerçekleştiren Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (AAİHM), insan hakları ihlallerinin sonuçlarının onarımı konusunda diğer uluslararası insan hakları rejimlerine kıyasla yenilikçi ve kapsamlı bir içtihat yaratmıştır. Amerikalılar Arası Mahkeme, Sözleşmenin kendisine tanıdığı geniş yetki alanını kullanarak ve uluslararası sorumluluk hukukunu insan hakları hukukunun özgül unsurları içerisinde yorumlayarak yaratıcı onarım kategorileri ve uluslararası sorumluluk hukukunda başvuru onarım kategorileri içerisinde de yeni uygulamalar geliştirmiştir. Mahkemenin insan hakları ihlallerinin telafisi kapsamında uluslararası insan hakları hukukunda ortaya koyduğu gelişme, özellikle diğer bir insan haklarının korunması bölgesel sisteminin yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bu konudaki kendisini sınırlayıcı yaklaşımı ile karşılaştırıldığında dikkat çekicidir. Zira Avrupa Mahkemesi, içtihadındaki sınırlı gelişmelere rağmen halen esas onarım aracı olarak tazminata ve bizatihi tatmin aracı olarak ihlali tespit edici karar uygulamasına başvurmaktadır.

Amerikalılar Arası Mahkemenin onarım içtihadı özellikle, onarıcı işlevleri bulunan Uluslararası Ceza Mahkemesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi gibi uluslararası mahkemeler ile çeşitli ulusal mekanizmaların faaliyete geçişleriyle birlikte önem kazanmış bulunmaktadır. Zira bu mekanizmalar ihlallere karşı telafi araçları tasarlamak bakımından pek az kaynağa sahiptirler.² Nitekim Uluslararası Ceza Mahkemesinin onarım üzerine ilk kararında, Amerikalılar Arası Mahkemenin tazminat ve rehabilitasyon içtihadına geniş bir şekilde yer vermiştir.³

İnsan hakları ihlali bir kez gerçekleştikten sonra ihlalin sonuçlarının telafi edilmesinin mağdurlar ve gelecekteki potansiyel ihlallerin mağdurları bakımından önemi ile bu kapsamda Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mah-

¹ Organization of American States (OAS), American Convention on Human Rights, “Pact of San Jose”, Costa Rica, <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html>, (9/4/2023). Buradan itibaren “Amerika Sözleşmesi” olarak işaret edilecektir.

² Thomas M. Antkowiak, “Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond”, *Columbia Journal of Transnational Law*, 2008, C. 46, S. 2, s. 354.

³ Prosecutor/Lubanga Dyilo (Emir), Uluslararası Ceza Mahkemesi, ICC-01/04-01/06-3129-AnxA, 3/3/2015.

kemesi içtihadının katkısına rağmen onarım sorunu literatürde ikinci planda kalmış görünmektedir. İnsan hakları hukuku alanındaki çalışmalarda koruma mekanizmalarında güvence altına alınan haklar üzerine tartışmalara yoğunlaşılırken, ihlallere karşı çareler sorunu hak ettiği ilgiyle karşılanmamıştır. Örneğin Türkiye’de, daha genel konuları içerisinde Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin onarım kararlarının kapsamına işaret eden bazı kaynaklar⁴ bulunmakla birlikte, Mahkemenin onarım içtihadı hakkında özel olarak, ancak hayli genel bir çerçevede yazılmış tek bir makale bulunmaktadır.⁵ Bu bakımdan makalemizin insan hakları ihlallerinin onarımına ilişkin daha özel ve detaylı tartışmalar için bir başlangıç noktası ve temel sağlaması hedeflenmiştir.

Bu çerçevede makalede ilk olarak, devletlerin uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden sorumluluğu hakkında hukuk alanı ile bağlantılandırılarak uluslararası insan hakları hukukunda onarıma ilişkin kavramsal ve hukuksal çerçeve belirlenmiştir. Ardından Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Amerikalılar Arası Mahkeme içtihadında insan hakları ihlallerinin onarımının hukuksal temellendirilmesi ortaya konulduktan sonra, Amerikalılar Arası Mahkeme içtihadında yer verilen onarım türleri kapsamı ve içerdikleri uygulamalar itibarıyla açıklanmıştır. Son olarak, Mahkemenin onarım içtihadı, Sözleşmenin hazırlık çalışmaları ve Mahkemenin faaliyette bulunduğu tarihsel-siyasal koşullar ile ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

I. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKUNDA ONARIM

Onarım (reparation) kavramının içerisinde yer aldığı üst kategori olan çare (remedy), her ikisi de evrensel olarak garanti altına alınan ve İngilizce dışındaki

⁴ Bakınız: İlyas Doğan, Omca Özdemir, “Amerika Kitasında İnsan Haklarının Korunması Bölgesel Rejimi”, *İnsan Hakları Hukuku*, ed. İlyas Doğan, Astana Yayınları, Ankara, genişletilmiş 2. baskı, 2015, ss. 329-331; Uğur Samancı, “Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları ve Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının Denetimi”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, 2019, C. 21, Özel Sayı, s. 1813-1817, 1829; Gülden Çamurcuoğlu, “Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Öngörülen Koruma Mekanizmaları”, *ERÜHFD*, 2019, C. XIV, S. 2, ss. 757-758; Volkan Aslan, “Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012, C. 3, S. 2, s. 282, 284-285, 292; Yurdanur Ural Uslan-Tuğba Güner, “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2014, C. 19, S. 2, ss. 317-318.

⁵ Tolga Şirin, “İnsan Hakkı İhlalinin Onarılmasını İsteme Hakkı”, *Güncel Hukuk*, Mayıs 2013, S. 113-5, ss. 12-13.

dillerde ayrı sözcüklerle ifade edilen⁶ maddi ve usuli unsurlardan oluşmaktadır. Usuli öge; mağdurun, hak ihlaline ilişkin iddiasını adil bir şekilde dinleyecek ve hakkında karar verebilecek yargısal, idari veya diğer uygun mercilere erişimine işaret eder. Maddi öge ise, bu usullerin sonucundan, yani iddiası kabul edilen mağdura sağlanan telafiden müteşekkildir.⁷ Bir devletin kendisine yüklenen uluslararası sorumlulukla ilgili olarak telafi sağlayabileceği çeşitli yolları içeren kapsayıcı bir terim olan⁸ onarım kavramı maddi ögeyi karşılamaktadır.⁹

Bireyin usuli çareye yönelik hakkı birçok uluslararası insan hakları sözleşmesinde açıkça garanti altına alınmıştır. Bunlardan biri de, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesidir. Sözleşmenin “Yargısal Korunma Hakkı” başlıklı 25. maddesinin 1. fıkrasına göre “Herkes, Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi veya ilgili devletin anayasa veya yasaları tarafından tanınan temel haklarını ihlal eden eylemlere karşı korunma için, ihlal resmi görevlerinin ifası sırasında hareket eden kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, yetkili bir mahkeme veya yargı makamına basit ve seri başvuru veya diğer herhangi etkili başvuru hakkına sahiptir.”¹⁰

⁶ Örneğin “remedy” sözcüğü ile ifade edilen kapsam, Fransızca’da *recours* (başvuru) ve *réparation* (onarım) sözcükleri ile bölünmüş olarak karşılanmaktadır. (Antoine Buyse, “Lost and Regained? Restitution as a Remedy for Human Rights Violations in the Context of International Law”, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 2008, C. 68, s. 129).

⁷ Dinah Shelton, *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford University Press, New York, 3. baskı, 2015, s. 16.

⁸ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 39, 27/8/1998, § 41.

⁹ Onarımın sadece parasal tazminatı içerdiği bazı kullanımları bulunmaktadır. (Shelton, *Remedies in International Human Rights Law*, s. 16, 32; Suzan L. Haasdijk, “The Lack of Uniformity in the Terminology of the International Law of Remedies”, *Leiden Journal of International Law*, 1992, C. 5, S. 2, ss. 248-249). Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Sorumluluklarına Dair Taslak Maddelerin kabulünden itibaren bu tür bir kullanımın artık mümkün görülmemesi gerekir. Bu çalışmada da onarım sadece, maddi çareler kapsamında ihlalin sonuçlarının telafi edilmesine yönelik tedbirleri kapsayacak biçimde kullanılmıştır.

¹⁰ Sözleşmede usuli çare, başvuru anlamına gelen İngilizce metinde *recourse*, İspanyolca metinde de *recurso* sözcükleri ile karşılanmıştır. İspanyolca metin için bakınız: Organización de los Estados Americanos (OEA), Convención Americana Sobre Derechos Humanos “Pacto de San José”, https://www.oas.org/dil/esp/tratados_B-32_Convencion_Americana_sobre_Derechos_Humanos.htm (9.4.2023).

Usuli çare kapsamında, insan haklarının korunması bölgesel sistemlerinden diğer bir örnek de, 5/4 ve 6. maddeleri yanında özel olarak 13. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Sözleşmenin 13. maddesine göre, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için hareket eden kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir çareye başvurma

Temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinin tamamı etkili bir çare (remedy) veya başvuru yolu talep ederken, devletleri ihlallerin onarımını ne şekilde üstlenecekleri konusunda belirli bir şekilde yönlendirmemektedirler.¹¹ Bu sözleşmeler, insan hakları ihlallerinin nasıl onarılacağı veya ihlallerden sorumlu olanların özel durumlarda nasıl yönlendirmeleri gerektiği konusunda pek az yol göstermektedirler.¹² Örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin¹³ onarıma ilişkin hükmü olan 41. maddesinde Mahkemenin hükmetmeye yetkili kılındığı adil tatminin tam olarak neyi gerektirdiği veya ihlalin sonuçlarının ne ölçüde telafi edilmesi gerektiği açıkça çerçevesiz bulunmamaktadır. Böylece insan hakları sözleşmelerinin sınırlı kılavuzluğu karşısında mağdurlar için onarım tedbirlerine yönelik tavsiye veya emir veren uluslararası merciler çoğunlukla, uygun telafinin nitelikleri ve kapsamının tanımlanmasında uluslararası hukukun devletin sorumluluğu hakkındaki ilkelerine başvurmuşlardır.¹⁴

Tarihsel olarak genel uluslararası hukuk, uluslararası sorumluluğu devletler arası bir mesele olarak görmüştür. Bununla birlikte geçtiğimiz birkaç on yıllık dönemde bu konuya ilişkin önemli değişimler yaşanmıştır. Örneğin çeşitli sözleşme düzenlemeleriyle hem insancıl hukukta hem de insan hakları hukukunda belirli temel haklara ilişkin devlet sorumluluğu teyit edilmiş ve bu düzenlemeler zamanla örf ve adet hukuku kuralı niteliği kazanmıştır.¹⁵ Uluslararası Adalet Divanının 2004 tarihli İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşa Edilmesi-

hakına sahiptir." (Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, ETS 5, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, (9/4/2023). Sözleşmenin İngilizce resmi metnindeki Türkçeye başvuru olarak çevrilmiş olan *remedy* sözcüğü, Fransızca resmi metinde başvuru anlamına gelen *recours* kelimesiyle karşılanmıştır. Fransızca metin için bakınız: Conseil de L'Europe, Convention Européenne des Droits de L'homme, ETS 5, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_FRA.pdf, (9/4/2023).

Başvuru hakkının diğer örnekleri için bakınız: Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, md. 2(3); İşkence ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, md. 13.

¹¹ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 357.

¹² Fiona McKay, "What Outcomes for Victims?", *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, ed. Dinah Shelton, Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 927.

¹³ Buradan itibaren Avrupa Sözleşmesi olarak işaret edilecektir.

¹⁴ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 357, 360.

¹⁵ Christine Evans, *The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict*, Cambridge University Press, New York, 2012, s. 29.

nin Hukuki Sonuçları Hakkında Danışma Görüşü de bu durumu doğrulamaktadır. Söz konusu danışma görüşünde Uluslararası Mahkeme; İsrail'in, zarar görmesine sebebiyet verdiği tüm gerçek ve tüzel kişiler bakımından onarımda bulunma yükümlülüğü altında bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶ Bununla birlikte genel uluslararası hukukun, bireyleri onarımın doğrudan yararlanıcısı olarak kabul etme süreci ağır işlemekte ve onarıma ilişkin kapsamlı hukuki kaynak büyük ölçüde insan hakları sözleşmeleri ve içtihatlardan oluşmaktadır.

İnsan hakları ihlallerinin sonuçlarının onarımına ilişkin çerçevenin belirlenmesinde başlangıç noktasını, genel uluslararası hukuk teşkil etmiştir.¹⁷ Nitekim insan haklarının korunmasına ilişkin sözleşmelerin uluslararası hukuktan kopuk bir şekilde yorumlanması ve uygulanması mümkün değildir.¹⁸ Ancak bu hukuksal çerçeve, diplomatik kaygılar ile çatışma ve işbirliğine ilişkin daha genel konuların sonuçları etkilediği, hukuken eşit taraflar arasındaki devletlerarası meselelerden doğmuştur.¹⁹ Dolayısıyla insan haklarının korunmasına ilişkin sözleşmeler yorumlanırken bu sözleşmelerin insan hakları ve temel hürriyetlerin kolektif olarak uygulanmasına yönelik özel karakterleri dikkate alınmalıdır.²⁰ Uluslararası insan hakları hukuku, bireylerin uluslararası mahkemelerde devletlere karşı dava açabildiği ilk uluslararası hukuk alanıdır; fakat devletler ve bireyler arasındaki güç ve hukuki statü dengesizliği, onarımın sağlanmasında insan hakları kurumlarının rolünü ve usullerini etkiler.²¹ Bu durumda, yekün bir şekilde iktibas etmek mümkün olmasa da, insan hakları hukukunun temel prensiplerine dayalı olarak uluslararası hukukun devletlerin sorumluluğuna ilişkin çerçevesine atıfta bulunmak uygundur.²² Aynı nedenlerle uluslararası insan hakları hukukuna bütün olarak aktarılamaz ise de, bağlayıcı olmamakla birlikte devletlerin sorumluluğuna ilişkin uluslararası örf ve adet hukukunu büyük ölçüde yansıtan Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Sorumluluklarına

¹⁶ İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşa Edilmesinin Hukuki Sonuçları, Danışma Görüşü, Uluslararası Adalet Divanı, 2004 I.C.J. Reports 136, 9/7/2004, § 152.

¹⁷ McKay, "What Outcomes for Victims?", s. 924.

¹⁸ Banković ve Diğerleri/Belçika ve Diğerleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No: 52207/99, 12/12/2001, § 57.

¹⁹ Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 8.

²⁰ Bakınız: Soering/Birleşik Krallık, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No: 14038/88, 7/7/1989, § 87.

²¹ Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 8.

²² Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 360.

Dair Taslak Maddeler²³ de onarımın doğası ve tahsisi hakkında önemli bir dayanak sunacaktır.²⁴

Uluslararası Daimi Adalet Divanının devletlerin sorumluluğu esasına dayalı olarak temellendirilmesinde önemli bir dayanak teşkil etmiştir. Kararda, hukuka aykırı eylem kavramının içerdiği ve uluslararası uygulama, özellikle de tahkim heyetleri kararlarıyla oluşturulmuş ana ilkenin; onarımın mümkün olduğunca, hukuka aykırı eylemin tüm sonuçlarını yok etmesi ve eylem gerçekleştirilmeseydi büyük ihtimalle mevcut olacak durumu yeniden kurması olduğuna işaret edilmiştir. Divan'a göre *"Eski hale getirme veya bu mümkün değilse eski hale getirmenin haiz olduğu değeri karşılayan bir nakdi tutarın ödenmesi ve eğer gerekliyse, eski hale getirmeyle ya da onun yerine yapılan ödemeyle karşılanamayacak kayıpların ödenmesi ilkeleri, uluslararası hukuka aykırı bir eylem nedeniyle ödenmesi gereken tazminat miktarının belirlenmesine hizmet etmesi gereken ilkelere"*²⁵

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 2005 yılında kabul edilen Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinin ve Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinin Mağdurlarının Çare ve Onarım Hakkına Dair Temel İlkeler ve Kılavuz²⁶ da, bağlayıcılık teşkil etmese ve "ağır" ve "ciddi" sözcükleri tanımlanmadığından uygulama alanı belirsiz kalsa da, mağdurların hakları üzerinde etkili olmuştur.²⁷ Kılavuzun *"Mağdurların Çare Hakkı"* başlıklı 7. kısmında yer

²³ Buradan itibaren "Taslak Maddeler" olarak işaret edilecektir. ILC, Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, Yearbook of the International Law Commission, 2001, Vol. II, Part Two, ss. 30-143.

²⁴ Leiry Cornejo Chavez, "New Remedial Responses in the Practice of Regional Human Rights Courts: Purposes beyond Compensation", *International Journal of Constitutional Law*, 2017, C. 15, S. 2, ss. 376-377.

²⁵ Chorzów Fabrikası (Esas) Kararı, Uluslararası Daimi Adalet Divanı, PCIJ Series A. No 17, 13/9/1928, s. 47.

Diğer yandan Taslak Maddeler de, sürekli bir yükümlülük olarak ihlalin durdurulmasını vurgulayarak ve gerçekleştirilmesi mümkün olduğunda eski hale getirmenin bir çare olarak önceliğini ortaya koyarak insan hakları mahkemeleri üzerinde etkili olmuştur. (Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 8).

²⁶ Buradan itibaren "Kılavuz" olarak işaret edilecektir. UN General Assembly, Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, Resolution 60(147), UN Doc. A/RES/60/147, 21/3/2006, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/496/42/pdf/N0549642.pdf?OpenElement>, (9/4/2023).

²⁷ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", ss. 363-364; Naomi Roht-Arriaza, "Reparations Decisions and Dilemmas", *Hastings International and Comparative Law Review*, 2004, C. 27, S. 2, s. 163. Di-

alan 11. maddesine göre, uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlalleri ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerine karşı çareler, uluslararası hukukta öngörüldüğü üzere, mağdurun şunlara yönelik haklarını içermektedir:

- Adalet eşit ve etkili erişim,
- Uğranılan zararın uygun, etkili ve seri onarımı,
- İhlaller ve onarım mekanizmaları hakkında ilgili bilgiye erişim.

Kılavuzun “Uğranılan Zararın Onarımı” başlıklı 9. kısmında yer alan 15. madde sine göre; uygun, etkili ve seri onarım, uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlalleri ile uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerini telafi ederek adaleti tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda bir devlet, ulusal yasaları ve uluslararası hukuki yükümlülüklerine uygun olarak, kendisine atfedilebilen ve uluslararası insan hakları hukukunun ağır ihlalleri ve uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerini teşkil eden eylem veya ihmalleri için mağdurlara onarım sağlayacaktır.

Onarım²⁸ yükümlülüğü, ancak belirli kişilere karşı belirli koşullarda doğar. Bu koşullar; bir yükümlülüğün ihlali, ihlalin zararla sonuçlanması ve zarar gören kimliği belirli veya belirlenebilir tarafların varlığıdır. Devletin sorumluluğu hakkında uluslararası hukukta bir devlete atfedilebilen bir hareket veya ihmalin söz konusu devletin uluslararası bir yükümlülüğünün ihlalini teşkil etmesi halinde devletin eylemi, ihlali durdurma ve ihlal edilen norma uymaya yönelik devam eden yükümlülük yanında neden olunan hasarı onarmayı içeren yeni bir yükümlülüğe yol açacaktır. Bu kapsamda insan hakları ihlallerinden sorumluluğun hukuksal temeli, devletin taraf olduğu bir insan hakları sözleşmesinin veya uluslararası örf ve adet hukuku normunun ihlalinden kaynaklanacaktır. İkinci unsur bakımından mağdur ve katlandığı zarar arasında doğrudan bir nedensel bağlantı bulunması gerekmektedir. Bu çerçevede zarar, kişinin ihlale vücut veren eylemle birlikte ve bu eylem olmaksızın mevcut olacak durumunun karşılaştırılmasıyla ortaya konulan olumsuz bir sonuçtur.²⁹

ğeri etkileri için bakınız: McKay, “What Outcomes for Victims?”, s. 925; Buyse, “Lost and Regained? Restitution as a Remedy for Human Rights Violations in the Context of International Law”, s. 140.

²⁸ Shelton bu koşulları çare (remedy) kavramı için belirlemişse de usuli çarenin sunulması için ihlalin gerçekleşmiş veya ihlalle zararın ortaya çıkmış olması gerekmeyip ihlal iddiasının yeterli olması gerektiği düşünüldüğünde, söz konusu koşulların onarıma yönelik olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

²⁹ Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 13-15, 58.

II. AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN ONARIMA İLİŞKİN HUKUKSAL ÇERÇEVESİ

Amerika Sözleşmesine taraf devletler, Sözleşmenin 1. maddesinin 1. fıkrasına göre, Sözleşmede düzenlenen haklara saygı göstermek ve bu hakları temin etmekle yükümlüdürler. Bunun yanında devletler Sözleşmeye taraf olmakla, Sözleşmede yer alan hakları ihlal etmeleri durumunda hakkı ihlal edilen taraflara onarım sağlamak yönünde uluslararası bir yükümlülük altına da girmişlerdir. Taraf devletlerin Sözleşmede düzenlenen hakların ihlalinin onarımına ilişkin yükümlülükleri, Sözleşmenin 63. maddesinin 1. fıkrasında belirlenmiştir. Böylece Amerika Sözleşmesi onarıma ilişkin özel bir hüküm içerdiğinden, uluslararası hukukun onarıma ilişkin genel hüküm ve ilkeleri ancak ihtiyaç halinde, bir yorum aracı olarak dolaylı bir kullanıma konu olacaktır. Her ne kadar 63. madde, Avrupa Sözleşmesinin 41. maddesi kadar genel bir çerçeve çizmemişse de, sonuçta her hukuk kuralı gibi yorumlanmaya ihtiyaç göstereceği açıktır.

Amerikalılar Arası Mahkeme, çekişmeli bir dava hakkında ilk kararı olan ve 63. maddeye ilişkin ilk açıklamalarını yaptığı Velásquez Rodríguez/Honduras kararında, uluslararası insan hakları hukukunun amacının mağdurları korumak ve sorumlu devletlerin eylemlerinden doğan zararların onarımını sağlamak olduğuna işaret ederek³⁰ onarımı, insan hakları tasavvurunun merkezine yerleştirmiştir.³¹ Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın "Chorzów Fabrikası" yetki ve esas hakkındaki kararları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın "BM Hizmetinde Uğranılan Zararların Onarımı" danışma görüşüne atıfla Mahkeme, uluslararası bir yükümlülüğün zarar ile sonuçlanan her ihlalinin uygun onarım ödevini doğurmasının yargı kararlarında uluslararası hukukun genel bir ilkesi olarak kabul edildiğine işaret etmiştir.³² Bu kapsamda Mahkeme, uluslararası hukukun bireyin onarım hakkı sahipliğini tesis ettiğinin altını çizmiştir.³³ Buna göre, bir devlete atfedilebilir hukuka aykırı bir eylem gerçekleştiğinde bu devlet, uluslararası hukukun ihlalinin uluslararası çerçevede sorumlu olacaktır ve bu sorumluluktan dolayı devlet için yeni bir hukuki ilişki doğacaktır; ki bu da onarım yükümlü-

³⁰ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), AAİHM, Series C No. 4, 29/7/1988, § 134.

³¹ Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 1.

³² Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 7, 21/7/1989, § 25.

³³ Cacarica Nehri Havzasından Yerinden Edilen Afrika Kökenli Topluluklar (Genesis Operasyonu)/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 270, 20/11/2013, § 470.

lüğüdür.³⁴ Bu çerçevede Mahkeme, Sözleşmenin taraf devletlerin onarım yükümlülüğünün ifade bulduğu 63. maddenin 1. fıkrasında, devletlerin sorumluluğuna ilişkin uluslararası hukukun temel prensiplerinden birini teşkil eden bir örf ve adet hukuku kuralının kodifiye edildiğini belirtmiştir.³⁵

Genel olarak uluslararası mahkemeler tarafından yerleşik hale getirilmiş bulunan onarım yükümlülüğü veya özel olarak Sözleşmenin 63. maddesinin 1. fıkrasında içerilen yükümlülük³⁶ kapsam, özellikler veya yararlananların belirlenmesi gibi tüm yönleriyle uluslararası hukuk tarafından düzenlenir.³⁷ Dolayısıyla bu hususlardan hiçbiri, davalı devlet tarafından ulusal hukuku ileri sürülerek değiştirilemez.³⁸ Amerikalılar Arası Mahkemeye göre 63. madde, ihlalden sorumlu taraf devletin iç hukuku uyarınca mevcut onarım araçlarının etkililiğini garanti etme yeteneğini sınırlamaz veya buna atıfta bulunmaz. Bu nedenle Madde, ulusal hukukun kusur veya eksiklikleriyle sınırlı değildir, bunlardan bağımsız olarak işler.³⁹ Ancak yine de dikkat edilmelidir ki, uluslararası insan hakları hukukunda hakim olan ikincillik ilkesi gereğince, insan hakları ihlali durumunda onarım ödevi öncelikle ulusal sistem içinde emredilmelidir. Bu kapsamda Amerikalılar Arası İnsan Hakları sistemine başvuru ancak, ulusal sistem mağdura etkili bir çare sunmakta başarısız olduğunda yapılabilecektir.⁴⁰

III. MAHKEME İÇTİHADINDA ONARIM TÜRLERİ

Amerika Sözleşmesinin 63. maddesinin 1. fıkrasına göre Mahkeme, bu Sözleşme ile koruma altına alınan bir hak veya özgürlüğün ihlalinin söz konusu olduğunu tespit ederse, hakkı ihlal edilen⁴¹ tarafın ihlal edilen hak veya özgürlüğünden faydalanmasının temin edilmesine hükmedecektir. Mahkeme, uygun

³⁴ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 40.

³⁵ Blake/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 48, 22/1/1999, § 33.

³⁶ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 42.

³⁷ Castillo-Páez/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 43, 27/11/1998, § 49; Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 42.

³⁸ Castillo-Páez/Peru (Onarım ve Masraflar), § 49.

³⁹ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), § 30.

⁴⁰ Jo M. Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, Cambridge University Press, New York, 2. baskı, 2013, s. 189.

⁴¹ Sözleşmenin İngilizce orijinal metninde yer alan "injured party" ifadesi, Sözleşmede yer alan bir hakkın ihlalinin mağduru olduğu tespit edilen kişi olarak kabul edilmektedir. (Ibsen Cárdenas ve Ibsen Peña/Bolivya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 217, 1/9/2010, § 232).

olması halinde ayrıca, söz konusu hak veya özgürlüğün ihlalini teşkil eden durum veya tedbirin sonuçlarının onarılmasına⁴² ve hakkı ihlal edilen tarafa adil tazminatın ödenmesine hükmedecektir. Görüldüğü üzere Fıkra, ihlalden sorumlu devletin Mahkeme kararını verdiği andan itibaren takip etmesi gereken davranış ile söz konusu devletin geçmişteki, bir başka deyişle ihlal devam ederkenki tutumunun sonuçları arasında ayırım yapmaktadır. Bu çerçevede 63. maddenin 1. fıkrası ile iki tür çare tasarlanmıştır. İlki, mağdurların daha fazla zarara uğramasına engel olmak üzere Mahkemenin davran veya davranıştan kaçın emrini ifade eden bir çeşit mahkeme emridir.⁴³ Bu kapsamda hakkı ihlal edilen tarafın ihlal edilen hak veya özgürlüğünden yararlanmasının temin edilmesi öngörülmektedir.⁴⁴ Diğer çare ise, devletin hukuka aykırı davranışının sonucu olarak uğranılan zararların onarımına ilişkindir.⁴⁵ Mahkeme bu bağlamda devlete ihlalin sonuçlarının onarımını yüklemeye yetkilendirilmektedir.⁴⁶ Fıkranın son cümlesine paralel olarak Mahkeme, uluslararası bir yükümlülüğün ihlali ile ortaya çıkan hasarın onarımının; malvarlığına yönelik zararlar yanında manevi hasarı da kapsayan malvarlığına yönelik olmayan zararların tazminini, ihlalin sonuçlarının onarımını ve önceki durumun yeniden kuruluşunu içeren tam eski hale getirme (*restitutio in integrum*) üzerine kurulu olduğuna işaret etmiştir.⁴⁷ Mahkemenin *restitutio in integrum* kavramının ihlalin sonuçlarının giderilmesi ile örtüşen geniş bir anlaşılışını benimsediği görülmektedir.⁴⁸

A. Tazminat

Mahkemenin onarımın en olağan yolu olarak nitelendirdiği⁴⁹ ve Mahkemenin Velásquez Rodríguez/Honduras kararından itibaren⁵⁰ ihlal tespitleri ardın-

⁴² İngilizce metinde *remedied*, İspanyolca metinde *reparen* sözcükleri ile ifade edilmiştir.

⁴³ Arturo J. Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", *The Handbook of Reparations*, ed. Pablo de Greiff, Oxford University Press, New York, 2006, s. 511.

⁴⁴ Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 15, 10/9/1993, § 46.

⁴⁵ Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", s. 511.

⁴⁶ Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 46.

⁴⁷ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), § 26.

⁴⁸ Buyse, "Lost and Regained? Restitution as a Remedy for Human Rights Violations in the Context of International Law", s. 137.

⁴⁹ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), § 25.

dan yoğun olarak hükmettiği tazminat, maddi zararlar ile acı ve üzüntü gibi manevi zararların ödenmesini kapsar.⁵¹ Amerika Sözleşmesinin 63. maddesinde işaret edilen adil tazminat, ihlalin neden olduğu zararları karşıladığından, cezalandırıcı değil tazmin edici niteliktedir. Dolayısıyla Mahkeme, -nihayetinde bu yönde etkileri olsa da- örnek teşkil etmek üzere veya caydırıcılığa yönelik olarak tazminata hükmetmemektedir.⁵² Bu kapsamda tazminat, Amerika Sözleşmesinin ihlalinin neden olduğu zararlara karşılıktır⁵³ ve sorumlu devletin para ile miktarı belirlenebilen mal ve hizmetleri sağlaması veya belirli bir meblağ para ödemesini içermektedir.⁵⁴

1. Maddi Zararlar

Maddi zararlar, parayla objektif olarak ölçülebilen zararları kapsamaktadır.⁵⁵ Amerika Mahkemesi, tahkim içtihadına atıfla maddi zararların dolaylı zararlar ile gelir kayıplarını kapsamamasının hukukun genel bir ilkesi olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Gelir kaybı kavramı, objektif göstergelerle miktarı belirlenebilen gelecekteki ekonomik kazançların kaybına işaret etmektedir.⁵⁷ Dolaylı zararlar

⁵⁰ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), § 194/5.

⁵¹ Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, s. 229; Francisco Quintana, "Conference: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach Conference", *American University Law Review*, 2007, C. 56, S. 6, s. 1383.

⁵² Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), § 38.

⁵³ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 43.

⁵⁴ Bakınız: H. Victor Condé, *A Handbook of International Human Rights Terminology*, University of Nebraska Press, London, 2. baskı, 2004, s. 41, Compensation (tazminat) başlığı; Elizabeth A. Martin (ed.), *A Dictionary of Law*, Oxford University Press, Oxford, 5. baskı, 2002, s. 98, Compensation (tazminat) başlığı; Elif Uzun, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, Beta, İstanbul, 2007, s. 102; Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 121, 3/3/2005, § 96; Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 123, 11/3/2005, § 125; Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 129, 24/6/2005, § 158.

⁵⁵ Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", s. 514.

⁵⁶ Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 50.

⁵⁷ Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 42, 27/11/1998, § 147.

Gelir kaybının belirlenmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, ss. 230-232; Thomas M. Antkowiak, Alejandra Gonza, *The American Convention on Human Rights*, Oxford University Press, New York, 2017, ss. 292-293; Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", ss. 515-517; Chitay Nech ve Diğerleri/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 212, 25/5/2010, §

ise, ihlalin sonucu olarak mağdur ve yakınları tarafından kaybedilen para veya yapılan masrafları içerir.⁵⁸ Bu kapsamda maddi zararlar, mağdurun gelir kaybı veya azalmasını, ihlalin sonucu olarak yapılan harcamaları ve davanın olguları ile nedensel bağlantı içinde bulunan parasal sonuçları içermektedir.⁵⁹

Dolaylı zararlar, mağdurlar ve yakınlarının ihlalin etkilerinin üstesinden gelmeye çalışırken yaptıkları harcamaları kapsamaktadır.⁶⁰ Mağdur ve yakınlarının gerçekleşen tıbbi ve psikolojik tedavi masrafları dolaylı zarar kategorisinde yer almaktadır.⁶¹ Ayrıca aile tarafından, zorla kaybedilen aile üyesinin aranması için yapılan harcamaların tazmin edilmesi de dolaylı zarar kapsamındadır.⁶² Bu harcamalar kamu otoriteleri, hastaneler, morglar ve cezaevlerine ziyaretleri; uçak biletleri, konaklama ve yiyecek gibi seyahat harcamalarını; telefon görüşmelerini ve naaşın yeri saptanmışsa cenaze masraflarını içerebilir.⁶³ Mahkeme bazı davalarda kayıp yakınlarını aramak için işlerinden ayrılan aile üyelerinin kaybettikleri kazançların tazminine de hükmetmiştir.⁶⁴

Mahkeme ayrıca zaman içinde, aile servetine zarar kavramı ile ifade etmeye başladığı bir maddi zarar kategorisi oluşturmuştur. Bu kapsamda Mahkeme,

269; The Caracazo/Venezuela (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 95, 29/8/2002, § 50(d); "Sokak Çocukları" (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 77, 26/5/2001, § 79; Neira-Alegría ve Diğerleri/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 29, 19/9/1996, § 50; Cesti-Hurtado/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 78, 31/5/2001, § 46; Ivcher-Bronstein/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 74, 6/2/2001, §§ 181, 191/8; Baena-Ricardo ve Diğerleri/Panama (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 72, 2/2/2001, § 205.

⁵⁸ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 48; Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 50.

⁵⁹ Bámaca-Velásquez/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 91, 22/2/2002, § 43.

⁶⁰ Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", s. 514.

⁶¹ Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 114, 7/9/2004, § 237/b-d; Carpio-Nicolle ve Diğerleri/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 117, 22/11/2004, §§ 112-113; Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 101, 25/11/2003, § 253/2.

⁶² Örneğin: Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 92, 27/2/2002, § 74(a); Bámaca-Velásquez/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 91, 22/2/2002, § 54(c).

⁶³ Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, s. 234.

⁶⁴ Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 101, 25/11/2003, § 253/1; Bámaca-Velásquez/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 91, 22/2/2002, § 54(a).

neden olunan hasarın tam miktar veya değerini gösteren uygun mekanizma bulunmasa dahi, belirli koşullarda aile servetine zararın tazminine hükmetmiştir.⁶⁵

2. Manevi Zararlar

Amerika Mahkemesinin, Uluslararası Daimi Adalet Divanı ile hakem heyetleri içtihatlarına atıfla belirttiği üzere tazminat, mağdurlar tarafından katlanılan manevi zararları da içerir.⁶⁶ Bu kapsamda ihlalin mağdurların yaşamlarına neden olduğu üzüntü ve eza manevi zararlardır. Dolayısıyla manevi zarar, Amerika

⁶⁵ Bu koşullar; devlete atfedilebilen eylemlerin doğrudan sonucu olarak aile üyelerinin yaşam kalitesi ve koşullarında esaslı değişiklik, sürgün veya ev değiştirmeye bağlantılı harcamalar, yeni sosyal bünyeye dahil olma harcamaları, ihlallerin sonucu olarak kaybedilen işi edinmek için yapılan harcamalar, öğrenim görememe ile ilgili harcamalar ve ailenin servet kaybı yanında fiziksel, ruhsal ve duygusal sağlığına yönelik hasardır. (Gutiérrez ve Ailesi/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 271, 25/11/2013, § 182).

2004 yılında verdiği kararda Mahkeme, zorla kaybedilen mağdurun ebeveynlerinin ve kızkardeşlerinin, kaçırıldığında 14 yaşında olan mağduru arama ve sorumluların soruşturulması, kimliklerinin belirlenmesi ve cezalandırılması için çeşitli adımlar atma sürecinde işlerini bıraktıklarını ve bunun maddi kayıplara neden olduğunu, mağdurun zorla kaybı yanında mağdurun kızkardeşinin eşinin öldürülmesinin de ailede yarattığı korku ve kederle Guatemala'yı terk etmeye zorlandıklarını ve ancak yıllar sonra Kosta Rika'da yeniden birleşebildiklerini tespit etmiştir. Sürgün, ailenin yeni bir hayat kurma zorunluluğu ile dikkate değer maddi kaybına yol açmıştır. Bu saptamalara dayanarak Mahkeme, aile varlıklarına yönelik zarar başlığı altında hakkaniyet ölçütüyle tazminata hükmetmiştir. (Molina-Theissen/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 108, 3/7/2004, §§ 59-60). Bu, "aile varlıkları" kavramının ilk olarak ortaya çıktığı karardır. (Quintana, "Conference: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach Conference", ss. 1384-1385).

Mahkeme 2005 yılına ait Gutiérrez-Soler/Kolombiya kararında, "Aile Tarafından Uğranılan Maddi Zararlar" başlığında mağdur yanında mağdurun yakınlarının da tehdit, taciz ve saldırı hareketlerinden derin bir şekilde etkilendiğini tespit etmiştir. Bu kapsamda mağdurun ebeveynlerinin tehditler ve evlerine bomba yerleştirilmesiyle Bogotá'yı terk etmeye zorlandıklarına, erkek kardeşinin evine bomba gönderildiğine ve işyerinde çok kez arama ve tacize maruz kaldığına ve mağdurun çocuğunun bilinmeyen kişiler tarafından kaçırılmaya çalışıldığına işaret edilmiştir. Bu koşullar mağdurun ailesini birçok kez taşınmaya zorlamış ve mağdurun sürekli bir iş bularak ailesinin bakımını üstlenmesini imkânsız kılmıştır. Ayrıca mağdurun bazı çocukları ailelerinden ayrılmış ve mali zorluklarla yüzyüze gelmiş, eğitimlerine devam etme veya tercihleri yönünde sürdürme olanakları daralmıştır. Mahkeme kaybın miktarının belirlenmesi için yeterli delil bulunmasa da, Gutiérrez-Soler ailesinin istikrarsız yaşam koşulları içerisinde bulunmaları anlamına gelen bu sonuçların aile varlığı üzerindeki olumsuz etkisinin açık olduğunu ve bu değişimlerin ihlallerin doğrudan sonucu durumunda bulunduğunu belirterek Devletin ailenin maddi zararları için tazminat ödemesini emretmiştir. (Gutiérrez-Soler/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 132, 12/9/2005, §§ 77-78).

⁶⁶ Aloboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 50.

Sözleşmesinde yer alan bir hakkın ihlalinin parasal veya malvarlığına yönelik olmayan zararlı etkilerine işaret eder. Manevi zarar, doğrudan mağdurun yakınlarının ihlal nedeniyle yaşadıkları üzüntü ve ezayı da kapsar.⁶⁷

Bazı durumlarda Mahkeme manevi zararı varsaymakta, ayrıca kanıtlanmasını gerekli görmemektedir. Mahkemeye göre işkence,⁶⁸ zorla kayıp,⁶⁹ keyfi gözaltı⁷⁰ ve yargısız infaz⁷¹ içeren ihlallerde üzüntü, ızdırap, derin acı, dehşet, acizlik ve güvensizlik duyguları insan doğasından kaynaklandığından manevi zarar aşikârdır, kanıtlanmaya ihtiyaç göstermez. Mahkeme, bazı ağır durumlarda mağdurun ebeveyn, eş veya partner, çocuklar ve kardeşlerini kapsayan ya-

⁶⁷ Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 96; Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), § 125; Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 158.

Ancak yargısız infaz (The Gómez-Paquiyaury Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 110, 8/7/2004, §§ 118-119; Juan Humberto Sánchez/Honduras (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 99, 7/6/2003, § 101), zorla kaybetme (Rochac Hernández ve Diğerleri/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 285, 14/10/2014, § 122; Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), § 114; Gudiel Álvarez ve Diğerleri ("Diario Militar")/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 253, 20/11/2012, § 301; Bámaca-Velásquez/Guatemala (Esas), AAİHM, Series C No. 70, 25/11/2000, §§ 160, 165; Blake/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 57; Blake/Guatemala (Esas), AAİHM, Series C No. 36, 24/1/1998, §§ 114, 116) ve işkence (Cantoral-Benavides/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 69, 18/8/2000, § 105; The "Street Children" (Villagran-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Esas), AAİHM, Series C No. 63, 19/11/1999, § 177; Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 160-162) davalarında Mahkeme sıklıkla, bu ihlallere doğrudan maruz kalan mağdurun aile üyelerinin Sözleşmenin 5. maddesinde yer alan ruhsal ve manevi bütünlük haklarının; hak dağıtmaktan kaçınma davalarında da yakınları yerine hukuksal başvuru yollarını takip eden aile üyelerinin koşullara bağlı olarak 5. madde yanında 8. madde (adil yargılanma) ve 25. maddede (yargısal korunma) koruma altına alınan haklarının (Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 218; Bámaca-Velásquez/Guatemala (Esas), § 196) ihlal edildiğine karar vermektedir. (Antkowiak, Gonza, The American Convention on Human Rights, s. 290). Mahkeme, doğrudan mağdurun zorla kaybetme, yargısız infaz veya işkence gibi ağır bir ihlale maruz kaldığı durumlarda 5. maddenin 1. fıkrasının ebeveynleri, çocukları, eşleri ve sürekli partnerleri bakımından ihlal edildiğine dair karine benimsemiştir. Diğer başvuru sahiplerinin ise, yakın ilişkiyi gösteren delil sunması beklenmektedir. 8 ve 25. madde ihlalleri ise, sürünceme ve çarpıklıklardan muzdarip yargısal süreçlere katılımı gösteren delilleri gerektirmektedir. (Antkowiak, Gonza, The American Convention on Human Rights, ss. 290-291).

⁶⁸ Lori Berenson-Mejía/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 119, 25/11/2004, § 237; Maritza Urrutia/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 103, 27/11/2003, § 168.

⁶⁹ Chitay Nech ve Diğerleri/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 276.

⁷⁰ Maritza Urrutia/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 168.

⁷¹ Rochela Katliamı/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 163, 11/5/2007, § 256; Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 51.

kın akrabaları bakımından da benzer bir karine benimsemiştir.⁷² Aloeboetoe kararında Mahkeme, çocuklarına yapılan zulüm karşısında her insanın acı çekmesi özünde insani olduğu için ebeveynlerin çocuklarının zalimce öldürülmeleri sonucunda manevi olarak acı çektiklerinin varsayılabileceğine işaret etmiştir.⁷³

Manevi zararlar ayrıca, kişi için çok önemli kişisel değerlere⁷⁴ veya çok önemli değeri haiz nesnelere zarar ile mağdur veya ailesinin yaşam koşullarında parayla ölçülemeyen değişimler karşısında duydukları üzüntü ve ızdırabı da kapsar.⁷⁵ Mahkemenin yerli topluluklara ilişkin mülkiyet hakkına dayalı davalarında, topluluklar ile üzerinde yaşadıkları toprak ve doğal kaynaklar⁷⁶ arasındaki geleneksel bağ dolayısıyla manevi zararlar önemli bir yer tutmuştur.⁷⁷ Mahkemeye göre, yerli halkların toprakla yakın bağları kültürlerinin, spiritüel yaşamlarının, bütünlüklerinin ve ekonomik bakımdan yaşamlarını sürdürmelerinin asli temeli olarak anlaşılmalı ve tanınmalıdır. Yerli topluluklar için toprakla ilişkiler sadece bir mülkiyet ve üretim sorunu değildir.⁷⁸ Toprağın özel sosyal ve spiritüel anlamları bulunmaktadır. Mahkemeye göre bu koşullarda mülkiyet haklarının kullanımı veya bu haklardan faydalanmalarının engellenmesi, bu halkların gelecek kuşaklara devredilecek kültürel mirasları ile kimlik ve yaşamlarına yönelik telafi edilemeyecek bir tehlikeyle karşı karşıya olan üyeleri için çok önemli olan değerlere zarar vermektedir.⁷⁹ Bu kapsamda Mahkeme, Sawhoyamaya Yerli Topluluğu/Paraguay

⁷² Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", s. 521.

⁷³ Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 76.

⁷⁴ Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), § 125; Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 158.

⁷⁵ Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 96; Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), § 125; Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 158.

⁷⁶ Yakyé Axa Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 125, 17/6/2005, § 137.

⁷⁷ Örneğin: Xákmok Kásek Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 214, 24/8/2010; Sawhoyamaya Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 146, 29/3/2006; Saramaka Halkı/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 172, 28/11/2007; Sarayaku'nun Kichwa Yerli Topluluğu/Ekvador (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 245, 27/6/2012, § 322.

⁷⁸ Mayagna (Sumo) Awas Tingni Topluluğu/Nikaragua (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 79, 31/8/2001, § 149. Bu, komünal mülkiyet hakkını ve ayrıca yerli örfünü devlet eliyle uygulanacak hak ve yükümlülüklerin kaynağı olarak tanıyan ilk uluslararası karardır. (Claudio Grossman, "The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future", *Indiana Law Journal*, 2008, C. 83, S. 4, s. 1278).

⁷⁹ Xákmok Kásek Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), § 321; Sawhoyamaya Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), § 222.

kararının “Manevi Zararlar” başlığında devletin, hakkaniyet gereklerine dayalı olarak Mahkeme tarafından belirlenen belirli miktar parayı tahsis ederek topluluk üyelerine devredilecek topraklarda bir topluluk kalkınma fonu kurmasına hükmetmiştir. Fon, topluluk üyeleri yararına içme suyu sağlama ve sıhhi altyapı inşası yanında eğitim, barınma, tarım ve sağlık projeleri için kullanılacaktır. Bu projeler, bir uygulama komitesi tarafından saptanacaktır.⁸⁰

Saramaka Halkı kararının “Maddi Olmayan Zararlar” başlığında da Mahkeme, Saramaka halkının aynı zamanda spiritüel bağlar geliştirdiği toprağı yüzyıllardır kullandığı ve üzerinde yaşadığına dikkat çekerek toprak üzerindeki haklarının ihlalinin temel kültürel ve spiritüel değerlerinin aşağılanması anlamına geldiğini belirlemiştir. Ayrıca Mahkeme, ihlale karşı kendilerini korumayan bir ulusal hukuk sistemi karşısında duydukları hayal kırıklığı yanında topluluk üyelerinin toprak üzerindeki haklarının hukuken tanınması için gösterdikleri uzun ve süregelen uğraşlar dolayısıyla katlandıkları üzüntü ve sıkıntının tazmin edilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Böylece Mahkemeye göre Saramaka halkına toplum dokularındaki değişikliklere neden olunarak verilen maddi olmayan zarar, üyelerine adil bir tazminata hak kazandırmaktadır. Bu gerekçelerle Mahkeme Devletin, geleneksel topraklarındaki Saramaka halkı üyeleri lehine kurulacak bir topluluk geliştirme fonuna hakkaniyete dayalı olarak belirlenen meblağı tahsis etmesine karar vermiştir. Fon, elektrik ve içme suyu sağlama yanında eğitim, barınma, tarım ve sağlık projelerini finanse etmek üzere kullanılacaktır.⁸¹

Mahkemenin, yerli topluluklarla ilgili kararlarında manevi tazminat ile tatmin tedbirleri bir araya gelmektedir. Bu nedenle bu kararlar, manevi zararın onarımı bakımından dikkate değerdir. Mahkemeye göre manevi zarar, para ölçüsüyle tam karşılığının belirlenmesi mümkün olmadığından, mağdurlara bütün bir onarımın sağlanması için ancak iki biçimde tazmin edilebilmektedir. İlki, Mahkemenin yargısal takdirin makul kullanımı ve hakkaniyet ölçütleriyle karar vereceği, para ile miktarı belirlenebilen mal ve hizmetlerin sağlanması

⁸⁰ Sawhoyamaya Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), § 224.

⁸¹ Saramaka Halkı/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 200-201.

Her ne kadar Mayagna kararı, fon programlarının tasarlanmasında topluluk üyelerinin katılımını gerektirmekte idiyse de [Mayagna (Sumo) Awas Tingni Topluluğu/Nikaragua (Esas, Onarım ve Masraflar), § 173(6)] Mahkeme ancak Sarayaku'nun Kichwa Yerli Halkı/Ekvador kararı ile fonlar üzerindeki sınırlamaları kaldırmış, topluluğa varlıklar üzerinde tam kontrol vermiştir. (Antkowiak, Gonza, The American Convention on Human Rights, ss. 299-300). Bu kararında Mahkeme tazminat miktarını belirleyerek doğrudan ödenmesine karar vermiştir. (Sarayaku'nun Kichwa Yerli Halkı/Ekvador (Esas ve Onarım), § 323).

veya belirli bir meblağın ödenmesidir.⁸² Bu kapsamda parasal olarak belirlenmeye müsait manevi zararlar tazmin edilmektedir.⁸³ Ancak bu belirleme maddi zararlardan farklı olarak faturalar, harcama kayıtları, gelecek gelire ilişkin matematiksel tahminlere dayalı olarak objektif biçimde yapılamayacağından mutlak bir kurala bağlı ölçüm temelinde değil her davanın mevcut koşulları içerisinde hakkaniyet esasına bağlı olarak gerçekleştirilmektedir.⁸⁴ İkincisi ise, kapsam veya etkilerinde kamusal olan iş veya eylemlerin gerçekleştirilmesidir.⁸⁵ Bunlar, söz konusu ihlalleri kınayan ve tekrarlanmalarını temin etmek üzere tasarlanmış girişimlere bağlılığı ortaya koyan resmi bir mesajın yayımlanması gibi eylemleri kapsamaktadır.⁸⁶ Tazminat kavramı daha geniş anlamda kullanımları⁸⁷ bir yana insan hakları hukukunda genel olarak⁸⁸ ve bu makalede, ihlali devlet tarafından belirli bir meblağ para ödemesini içerdiğinden içerikleri dolayısıyla ilk biçim tazminat kategorisinde, ikincisi ise tatmin tedbirleri kapsamında değerlendirilecektir. Mahkeme içtihadı da, kararların tazminat başlıkları kapsamında belirli bir meblağın ödenmesi veya para tahsisi ile belirli hizmetlerin karşılanması değerlendirildiğinden bu tür bir yöntem uygun düşmektedir. Ancak bu aşamada Mahkemenin tatmin tedbirleri bakımından ortaya çıkan temel bir husus, tatmin tedbirlerinin ihlalin manevi sonuçlarının onarılmasına yönelik oldukları ve bu yolda manevi tazminatla birlikte bu sonuçların tam telafisini sağlamak üzere işlevselleştirildikleridir.

3. Yaşam Planı

Yaşam planı kavramı, Mahkeme içtihadında ilk olarak 1998 yılında görülen Loayza Tamayo/Peru davasında ortaya çıkmıştır. Konu; gözaltına alınan, işken-

⁸² Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 96; Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), § 125; Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 158.

⁸³ Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", s. 513.

⁸⁴ Castillo-Páez/Peru (Onarım ve Masraflar), § 84.

⁸⁵ Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 96; Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), § 125; Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 158.

⁸⁶ Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 96.

⁸⁷ Bakınız: Bryan A. Garner (ed.), *Black's Law Dictionary*, West Publishing, United States of America, 9. baskı, 2009, s. 322, Compensation (tazminat) başlığı.

⁸⁸ Bakınız: Condé, *A Handbook of International Human Rights Terminology*, s. 41, Compensation (tazminat) başlığı; Martin (ed.), *A Dictionary of Law*, s. 98, Compensation (tazminat) başlığı; uluslararası hukuk kapsamında: Uzun, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, s. 102.

ce gören ve adil yargılama hakkına yönelik çok sayıda ihlale maruz kalan bir üniversite eğitmeni olan mağdurun Mahkemeden, “yaşam planı”na zarar biçiminde hak ettiği tazminata hükmedilmesi talebi ile gündeme gelmiştir. Mahkemeye göre yaşam planı kavramı, ilgili kişinin önemli bir varoluşsal değere sahip olan kendini gerçekleştirme ile ilgilidir ve kişinin makul olarak kendisine belirli hedefler koymasını ve bunlara ulaşmasını olanaklı kılan özgül koşullarını, potansiyelini, tutkularını ve hayattan beklentilerini dikkate alır. Loayza-Tamayo/Peru davasında Mahkeme, mağdurun yaşam planının kati veya kaçınılmaz olmasa da, kişinin doğal ve öngörülebilir gelişimi karşısında ihtimal dahilinde olmakla akla yatkın bir durum teşkil ettiğine, fakat bu gelişimin mağdurun insan haklarının ihlal edilmesiyle akamete uğratıldığına işaret etmiştir. Bu bakımdan pratikte hem akla yatkın hem de ulaşılabilir bir beklenti olarak anlaşılan yaşam planına yönelik zarar, kişinin kendini geliştirme beklentilerinin onarılmaz veya sadece çok büyük bir güçle onarılabilir bir şekilde azalmasını veya kaybını içerir. Bununla birlikte Mahkeme, ne içtihadın ne de doktrinin yaşam planına verilen zararını parasal ölçütlerle ifade edilebilecek noktaya geldiğine işaret ederek zararın miktarını belirlemekten kaçınmış; mağdurun uluslararası mahkemelere başvurusu ve uygun kararların alınmasının bu tür zararlar için bir ölçüde tatmin tedbiri teşkil edeceğini belirtmiştir.⁸⁹

Mahkeme, Loayza-Tamayo/Peru kararında yaşam planına yönelik zarara ilişkin tartışmaya maddi ve manevi tazminat başlıkları ardından ayrı bir “Yaşam Planı” başlığı altında yer vermişse de, 2001 yılında verilen Cantoral-Benavides/Peru kararında, “Manevi Zararlar” başlığının son paragrafında mağdurun yaşam planına verilen hasar için tazminatın diğer bir bölümde tartışılacağına işaret etmiştir. Ardından, “Diğer Onarımlar” başlığı altında mağdurun yaşam planının iade edilmesinin en uygun yolunun, Devletin mağdura üniversite veya ileri araştırma çalışmaları için burs sağlaması olduğuna karar vermiştir.⁹⁰

Mahkeme, 2005 yılında verdiği Gutiérrez-Soler/Kolombiya kararında “C) Manevi Zarar” ardından açılan “D) Yaşam Projesi” başlığında, ihlalin sonucu olarak mağdurun yaşam projesine yönelik zararın gerçekleşmiş olduğunu teslim etmekle birlikte diğer davalarda olduğu gibi, bu zararın finansal olarak tazmin edilmemesine karar vermiştir. Zira Mahkemeye göre “yaşam projesi”ne verilen zararın karmaşık ve kapsayıcı niteliği, finansal alanın ötesine geçen tatmin ve

⁸⁹ Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar), §§ 144, 147-150, 152.

⁹⁰ Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), AAiHM, Series C No. 88, 3/12/2001, §§ 63, 80, 99/6.

tekrarlamama garantilerinin sağlanmasını gerektirmektedir.⁹¹ Kararda; manevi zararın belirlenmesinde, “Tıbbi ve Psikolojik Tedavi” başlığında ve hükmün belirli kısımlarının yayınlanmasına ilişkin paragrafta mağdur ve yakınlarının yaşam projelerine yönelik zarara işaret edilmiştir.⁹²

Nihayetinde Mahkeme erken davalarında bu yaratıcı zarar kategorisinin kuruluşu için içtihadi bir çerçeve çizmeye başlamışsa da, sonrasında bu yolu terk etmiş görünmektedir. Mahkeme hala birçok insan hakları ihlali mağdurunun yaşam planlarına (veya projelerine) verilen zarardan muzdarip olduğunu kabul etse de, bu tür zarar ayrı bir kategori içerisinde tazmin edilmemekte,⁹³ genel olarak tatmin tedbirleri ile telafi edilmeye çalışılmaktadır.⁹⁴

4. Masraf ve Harcamalar

Mahkemeye göre mağdurlar, yakınları⁹⁵ veya temsilcileri tarafından ulusal ve uluslararası düzeylerde adalete erişmek için atılan adımlar; devletin uluslararası sorumluluğu, aleyhine bir kararla açıklandığında tazmin edilmesi gereken harcamalara neden olurlar.⁹⁶ Hukuksal yardım sağlayanların ücretlerini kapsayan⁹⁷ masraf ve harcamalar, Sözleşmenin 63. maddesinin 1. fıkrasında vücut bulan onarım kavramına içkindir.⁹⁸ Mahkeme, hem ulusal otoriteler hem de

⁹¹ Bununla birlikte Mahkeme, hiçbir telafi biçiminin mağdura haksız olarak yoksun bırakıldığı kendini gerçekleştirme seçeneklerini geri veremeyeceğinin ve yeni seçenekler sağlayamayacağına altını çizmiştir.

Gutiérrez-Soler/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 89.

⁹² Gutiérrez-Soler/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 84(e), 101, 105.

⁹³ Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, ss. 245-246.

⁹⁴ Gutiérrez-Soler/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 105; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), §§ 80, 99/6; Gómez-Palomino/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 136, 22/11/2005, § 144.

⁹⁵ Aloboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 111; Caballero-Delgado ve Santana/Kolombiya (Esas), AAİHM, Series C No. 22, 8/12/1995, § 71.

⁹⁶ Dacosta Cadogan/Barbados (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 204, 24/9/2009, § 119; “The Last Temptation of Christ” (Olmedo-Bustos ve Diğerleri)/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 73, 5/2/2001, § 100.

⁹⁷ Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 85; Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 80.

⁹⁸ Manuel Cepeda Vargas/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 213, 26/5/2010, § 254; “Las Dos Erres” Katliamı/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 211, 24/11/2009, § 296; Radilla-Pacheco/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 209, 23/11/2009, § 376; Anzualdo Cast-

Amerikalılar Arası Sisteme başvuru sürecinde ortaya çıkan masraf ve harcamaların geri ödenmesinin kapsamını, davanın özel koşullarını ve insan haklarının korunmasına ilişkin uluslararası yargı yetkisinin doğasını dikkate alarak hassas bir şekilde belirlemektedir.⁹⁹ Değerlendirme, tutarlar makul olduğu ölçüde tarafların gösterdikleri harcamalara ve hakkaniyet ilkesine dayanarak yapılmaktadır.¹⁰⁰ Bu bakımdan ancak, davanın özelliklerine bağlı olarak makul ve gerekli olanlar ile mağdur veya temsilcisi tarafından fiilen ödenen veya ödeme taahhüdünde bulunulan masrafların geri ödenmesi sağlanmaktadır.¹⁰¹ Her ne kadar Mahkeme, öncesinde dolaylı zararlar içerisinde değerlendirdiği masraf ve harcamalara ayrı bir kalem olarak hükmetmeye başlamışsa da, bunlar ihlalin zararlı sonuçlarının üzerine gitme çabalarının parçası olarak mağdurlara ve yakınlarına doğrudan yüklenmiş olduklarından, dolaylı zararların tazmin edilmesi kapsamında tartışılmaları daha uygun ve yerinde olacaktır.¹⁰²

B. İhlalin Soruşturulması ve Sorumluların Yargılanmaları

Amerikalılar Arası Mahkeme, Garrido ve Baigorria/Arjantin kararıyla ilk kez, bir kararının hüküm kısmında devletin mağdurun Sözleşmede yer alan haklarının ihlaline yol açan vakaların soruşturulması ile sorumluların yargılanması ve cezalandırılması emrine yer vermiştir. Oysa, bir başka zorla kayıp davası olan Velásquez Rodríguez davasından itibaren, yaşam hakkı ihlaline yönelik onarımın biçiminin öncelikle maddi tazminat olduğu şeklinde bir Mahkeme uygulaması söz konusu olmuştur.¹⁰³ Aslında Velásquez Rodríguez esas hakkında kararının hüküm kısmında sadece tazminat emrine yer verilmişse de, devletin

ro/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAIHM, Series C No. 202, 22/9/2009, § 223; Dacosta Cadogan/Barbados (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 115, 119; Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 79.

⁹⁹ Dacosta Cadogan/Barbados (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 119; “The Last Temptation of Christ” (Olmedo-Bustos ve Diğerleri)/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 100; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 85.

Bu bağlamda Amerikalılar Arası Sisteme başvuru sürecinin diğer ulusal veya uluslararası usullerinkilerden farklılaşan özellikleri de dikkate alınmaktadır. (Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 85).

¹⁰⁰ Dacosta Cadogan/Barbados (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 119; “The Last Temptation of Christ” (Olmedo-Bustos ve Diğerleri)/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 100.

¹⁰¹ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 80.

¹⁰² Carrillo, “Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past”, s. 513-514, 519.

¹⁰³ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), §§ 41, 91/4.

soruşturma, yargılama ve cezalandırma yükümlülüklerine karar içerisinde işaret edilmiştir.¹⁰⁴ Mahkeme, Velásquez Rodríguez onarım kararında Devletin soruşturma, yargılama ve cezalandırma yükümlülüklerinin esas hakkında kararın hüküm kısmında açıkça içerilmemesine karşın, yargısal bir kararın temellerinin tek bir kararın parçaları olduğunu, dolayısıyla tamamen yerine getirilene kadar devletin bu yükümlülüklerinin devam ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁵

Velásquez Rodríguez kararında devletin soruşturma, yargılama ve cezalandırma yükümlülükleri, Sözleşmenin 1. maddesine dayandırılmıştır. Mahkeme, 1. fıkranın içerdiği yükümlülüklerden ilkinin, taraf devletlerin Sözleşmede düzenlenen hak ve özgürlüklere saygı gösterme; diğerinin ise, yetkisi altına giren herkesin bu hak ve özgürlükleri serbest ve tam olarak kullanmasını temin etme yükümlülüğü olduğunu tekrar etmiştir. Mahkemeye göre bu ikinci yükümlülük, taraf devletlerin yönetim aygıtını ve genel olarak kamusal iktidarın kullanıldığı tüm yapıları insan haklarının serbest ve tam kullanımını hukuken temin etme kabiliyetine sahip olacak şekilde düzenleme ödevini içermektedir. Bu yükümlülüğün sonucu olarak devletler, Sözleşmede koruma altına alınan hakların herhangi bir ihlalini önlemek, soruşturmak, cezalandırmak ve hatta eğer mümkünse ihlal edilen hakkı iade etmeye çalışmak ve ihlalden doğan zararları tazmin etmek durumundadırlar.¹⁰⁶ Bu çerçevede soruşturma ve yargılama yükümlülüğü, devletlerin 63. maddede temellenen telafi yükümlülüklerinden bağımsız olarak doğmaktaydı.¹⁰⁷ Nitekim Mahkeme, kararın Sözleşmenin onarıma ilişkin genel hükmü olan 63. maddesine işaret edilerek başlayan XII. kısmında sadece tazminata ilişkin hususları tartışmıştır.¹⁰⁸

Garrido ve Baigorria/Arjantin kararında da Mahkeme, eşit önemde olsalar da, hakların etkili kullanımını temin ve garanti etme ile onarım yükümlülüklerinin birbirinden bağımsız ve farklı olduğuna işaret etmiştir. Zira 63/1. maddede yer alan onarım, hukuka aykırı eylemin kendisinden doğrudan etkilenen ile ailesi veya yakın arkadaşları üzerindeki sonuçlarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Tedbir, bireysel bir durum için onarıma yöneldiğinden etkilenen taraf bu hakkından vazgeçme hakkına sahiptir. Bu durumda, bir insan hakları ihlali-

¹⁰⁴ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), § 174.

¹⁰⁵ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), § 35.

¹⁰⁶ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), §§ 165-166.

¹⁰⁷ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 367.

¹⁰⁸ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas).

nin mağduru olan, özellikle bir yetişkin bireyse, hak kazandığı tazminattan vazgeçtiğinde Mahkeme itiraz edemeyecektir. Mağdur taraf insan hakları ihlalinin faillerini affedebilirse de, takibi şikâyete bağlı suçlar dışında devlet yine de faile yaptırım uygulamakla yükümlüdür. Devletin ihlali soruşturma ve sorumlu olanları cezalandırma yükümlülüğü ise, hukuka aykırı eylemin etkilenen kişi üzerindeki sonuçlarını ortadan kaldırmaz. Bu yükümlülüğün amacı, her taraf devletin hukuksal sistemi içerisinde Sözleşmede tanınan hak ve özgürlükleri temin etmesidir.¹⁰⁹

Bununla birlikte, ihlallerin soruşturulması ve failerin yargılanmaları aynı zamanda, mağdurlar ve yakınlarına tatmin sağlayarak bireysel düzeyde önemli bir onarıcı işlev görmektedir.¹¹⁰ Bu kapsamda Mahkeme özellikle insan hakları ihlali mağdurunun ve yakınlarının, uygun olması halinde, hakikati bilmeye haklarının olduğunu vurgulamıştır.¹¹¹ Mahkeme, görüştüğü mağdur yakınlarının çoğunun mevcut durumun belirsizliğinin üstesinden gelmek için hakikati bilmeye yönelik temel bir ihtiyaç içerisinde bulduklarını ifade ettiğini belirten davanın uzman tanığına atıfla, hakikatin resmen kabulünün mağdur yakınlarının duygusal iyileşmeleri için önemli bir adım olduğuna işaret etmiştir.¹¹² Nihayetinde mağdur artık kişisel enerjisini yas tutmaya, duygusal, sosyal ve iş ilişkilerini yeniden kurmaya, yeni

¹⁰⁹ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 72.

¹¹⁰ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, https://www.corteidh.or.cr/sitios/informes/docs/ENG/eng_2012.pdf, (9/4/2023), s. 19; Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 367.

Zorla kayıp gibi devlet terörizmi ve aşırı şiddet eylemlerini inkâr etme veya görünmez kılma niyetini ifade eden cezasızlığın mağdur üzerindeki etkileri için bakınız: Mental Health Team of the Center for Legal and Social Studies, "Reparations: A Judicial and Symbolic Act", **Comprehensive Attention to Victims of Torture in Cases under Litigation - Psychosocial Contributions**, Inter-American Institute of Human Rights, San José, 2009, ss. 279-280.

¹¹¹ Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 257; The Gómez-Paquiyaury Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 230; Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 274; Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), § 114. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Anzualdo Castro/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 118.

Mahkeme, ilk kez Velásquez Rodríguez kararında akrabalarının mağdurların akıbeti ve eğer öldürülmüşlerse vücut kalıntılarının yeri konusunda bilgilendirilme haklarının varlığını teyit etmiştir. (Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), § 181; Maidanik ve Diğerleri/Uruguay (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 444, 15/11/2021, § 220).

Hakikat hakkı ile adalete erişim hakkı arasındaki ilişki için bakınız: Anzualdo Castro/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 118, 124.

¹¹² On Dokuz Tacir/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 109, 5/7/2004, § 72.

bir yaşam tasarısı inşasına yöneltebilecektir.¹¹³ Diğer yandan ihlal, toplumun kendisini aracılığıyla tanımladığı çekirdek değerlere saldırdığından bir bütün olarak topluma yönelik bir onarım biçimi olarak görülebilir.¹¹⁴ Nitekim Mahkeme, soruşturma ve cezalandırma yükümlülüğünün cezasızlıkla mücadele ile ihlallerin tekrarının önlenmesi bakımından da işlevini vurgulamaktadır.¹¹⁵ Hatta Mahkeme *Moiwana Topluluğu/Surinam* kararında 201. paragrafta söz konusu bölümde manevi zararların onarımına yönelik tatmin tedbirlerini belirleyeceğine işaret ettikten sonra, aynı bölüm içerisinde bulunan 207. paragrafta devletin ihlali soruşturma, sorumluları yargılama ve uygun olması halinde cezalandırma yükümlülüklerine yer vermiştir.¹¹⁶ Nihayetinde onarıcı işlevleri dolayısıyla insan hakları ihlallerinin soruşturulması ve sorumluların cezalandırılmalarına yönelik yükümlülük, Mahkeme kararlarında onarım üst başlığı içerisinde yer almış¹¹⁷, Mahkemenin 2012 yılı raporunda da onarım başlığında değerlendirilmiştir.¹¹⁸

¹¹³ Mental Health Team of the Center for Legal and Social Studies, “Reparations: A Judicial and Symbolic Act”, s. 280.

¹¹⁴ Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 14.

¹¹⁵ *Beyaz Kamyonet (Paniagua-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Esas)*, AAİHM, Series C No. 37, 8/3/1998, § 173; *Anzualdo Castro/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, § 182.

¹¹⁶ *Moiwana Topluluğu/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 124, 15/6/2005.

¹¹⁷ Örneğin: *Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar)*, §§ 32-35; *Contreras ve Diğerleri/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 232, 31/8/2011; *Mendoza ve Diğerleri/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 260, 14/5/2013; *Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, “Diğer Onarım Biçimleri (Tatmin Tedbirleri ve Tekrarlamama Garantileri)” başlığında; *Carpio-Nicolle ve Diğerleri/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar)*, “(D) Diğer Onarım Biçimleri (Tatmin Tedbirleri ve Tekrarlamama Garantileri)” başlığında; *Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 447, 25/11/2021, § 159; *Atenco’daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 371, 28/11/2018; *Maidanik ve Diğerleri/Uruguay (Esas ve Onarım)*; *Julien Grisonas Ailesi/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 437, 23/9/2021; *González ve Diğerleri/Venezuela (Esas ve Onarım)*, AAİHM, Series C No. 436, 20/9/2021; *Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 435, 7/9/2021; *Garzón Guzmán ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar)*, AAİHM, Series C No. 434, 1/9/2021.

¹¹⁸ *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu*, s. 17, 18; *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2011 yılı raporu*, https://corteidh.or.cr/sitios/informes/docs/ENG/eng_2011.pdf (9/4/2023), s. 19, 20.

BM İnsan Hakları Komitesi de, *Diğerleri* gibi hukuken bağlayıcı nitelikte bulunmayan 31 numaralı Genel Yorumunda insan hakları ihlallerinin faillerinin yargılanmalarına onarım kapsamında yer vermiştir. UN Human Rights Committee (HRC), *General comment no. 31 [80], The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant*,

Sözleşmede koruma altına alınan hakların ihlallerinin etkili soruşturmaların nasıl yerine getirileceğine ilişkin etraflı bir şekilde yol gösteren¹¹⁹ Mahkemenin, devletin ceza hukuku kapsamına girdiğine işaret ederek kovuşturma ve cezalandırma hakkında sadece genel ilkeleri sunduğu görülmektedir.¹²⁰ Bunlardan öne çıkan biri, ağır insan hakları ihlallerinin kovuşturulmalarının askeri değil olağan mahkemeler tarafından yürütülmesi gerektiğidir.¹²¹

C. Eski Hale Getirme

Amerika Sözleşmesi ile sağlanan telafi potansiyelinin keşfedilmesi sürecindeki belirleyici adımlardan biri, Loayza-Tamayo/Peru kararı¹²² ile atılmıştır. Bu karar, yaşam planı kavramının ortaya çıktığı karar olmasının yanında, eski hale getirme tedbirlerinin emredilmesinin de başlangıcına işaret etmektedir.¹²³ Eski

CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 26/5/2004, <https://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> (9/4/2023), § 16.

¹¹⁹ Soruşturma yükümlülüğü, devletin soruşturma önündeki tüm fiili ve hukuki engelleri kaldırmasını gerektirir. (Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18; Anzaldo Castro/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 182; Manuel Cepeda Vargas/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 216; Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), § 116).

Soruşturma, formalite icabı olarak etkisiz biçimde gerçekleştirilmemelidir. (Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), § 177; Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), § 100; El Amparo/Venezuela (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 28, 14/9/1996, § 61; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 69; Cesti-Hurtado/Peru (Onarım ve Masraflar), § 62; “Sokak Çocukları” (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 100; Beyaz Kamyonet (Paniagua-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 76, 25/5/2001, § 200).

Etkili soruşturmanın gerekleri hakkında bakınız: Manuel Cepeda Vargas/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 216; Gelman/Uruguay (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 221, 24/2/2011, § 255; Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), § 177; Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, s. 224-225; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18.

¹²⁰ Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, s. 226.

¹²¹ Bakınız: Tiu Tojín/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 190, 26/11/2008, § 118.

¹²² Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar).

¹²³ Antkowiak, “Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond”, s. 369.

Ancak Mahkemenin Loayza-Tamayo/Peru kararından önce çözüme kavuşturduğu iki dava da zorla kaybetme uygulamasına ilişkin olduğundan eski hale getirme tedbirlerine konu itibarıyla uygun bulunmamaktadır.

hale getirme tedbirleri, ihlalden önce mevcut olan durumun mümkün olduğunca yeniden kurulmasını içerir.¹²⁴

Eski hale getirme, uluslararası hukuka aykırı bir eylemin etkisinin telafi edileceği yollardan yalnızca birine işaret etmektedir. Belirli durumlarda bu tür bir onarım; mümkün, yeterli veya uygun olmayabilir.¹²⁵ Örneğin; ölüm, zorla kaybetme veya işkence durumlarında eski hale getirme mümkün bulunmamaktadır.¹²⁶ Diğer yandan bireyin geçmiş bir seçimde oy kullanma hakkını kullanmasına engel olunması gibi zamana duyarlı ihlallerde de, eski hale getirme mümkün olmayacaktır.¹²⁷ Eski hale getirme tedbirinin uygun olmamasını ise, her ne kadar Mahkeme bu konuda açık bir belirleme yapmamışsa da, Taslak Maddelerin 35. maddesinden yola çıkarak eski hale getirmenin diğer onarım tedbirleri yerine uygulanmasından doğacak menfaatin devlete ölçüsüz bir yük getirmesi şeklinde yorumlamak mümkündür. Eski hale getirme mümkün veya uygun olmadığına Mahkeme, devletin mümkün olduğunca ihlalin sonuçlarını onarmasına ve zararlar için tazminat ödemesine hükmedecektir.¹²⁸ Eski hale getirme tek başına, ihlal öncesi durumun ihlalin tüm sonuçlarının giderilmesi ile yeniden tesis edilmesi bakımından yeterli olmadığına ise Mahkeme, eski hale getirme tedbirleri yanında uygun düştüğü ölçüde diğer onarım tedbirlerine hükmedecektir.

¹²⁴ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 17.

Taslak Maddelerin 35. maddesinde de eski hale getirme, hukuka aykırı eylem gerçekleştirilmeden önce mevcut olan durumun yeniden tesisi olarak tanımlanmıştır. Benzer biçimde Kılavuzun 19. maddesinde eski hale getirmenin mağdurun ihlalden önceki durumunu mümkün olduğunca yeniden kurması gerektiğine işaret edilmiştir.

¹²⁵ Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 49; Chorzów Fabrikası (Esas) Kararı, s. 48.

¹²⁶ Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, s. 192; Francisco Quintana, "Conference: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach Conference", s. 1383.

¹²⁷ Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 298.

¹²⁸ Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, s. 192.

Örneğin Yargının Eski Çalışanları/Guatemala kararında kamu görevlerine keyfi olarak son verilen mağdurlardan önemli bir kısmının öldüğünü veya hâlihazırda emekli olduğunu tespit eden Mahkeme, olağan koşullarda ihlale uygun düşecek eski hale getirmenin söz konusu dava için elverişli olmadığına işaret ederek devletin zararı tazmin etmesini emretmiştir. (Yargının Eski Çalışanları/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 445, 17/11/2021, § 140). Geçen zaman nedeniyle eski hale getirme yerine tazminata başvuru benzer bir karar: Cuya Lavy ve Diğerleri/Peru, (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 438, 28/9/2021, § 194.

Amerikalılar Arası Mahkeme içtihadının eski hale getirme kararları şu tedbirleri içermiştir:¹²⁹

- Sözleşmeye aykırı olarak tutulanların özgürlüklerinin yeniden tesis edilmesi¹³⁰
- Sözleşmeye aykırı olarak el konulan mülkiyetin iadesi¹³¹ ve mülkiyete dayalı hakların kullanımının sağlanması¹³²
- Yerinden edilen mağdurların yerleşim yerlerine geri dönüşlerinin sağlanması¹³³
- Kamu sektöründeki eski işe veya muadiline iade¹³⁴

¹²⁹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 17.

¹³⁰ Loayza-Tamayo/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 33, 17/9/1997, karar 5; Norín Catrimán ve Diğerleri (Mapuche Yerli Halkı Aktivist, Üye ve Liderleri/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 279, 29/5/2014, § 422 (koşullu olarak salıverilenlerin tam anlamıyla serbest bırakılması emri).

¹³¹ Cantoral-Huamaní ve García-Santa Cruz/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 167, 10/7/2007, § 187; Palamara-Iribarne/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 135, 22/11/2005, § 250.

¹³² Ivcher-Bronstein/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 181, 191/8 (Mağdurun, ilgili şirketin çoğunluk hissedarı olarak haklarını kullanmasının ve bunlardan faydalanmasının sağlanması); Cantos/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 97, 28/11/2002, § 77/4 (Devletin dava harcı ve vekâlet ücretlerinin ödenmesini güvence altına almak üzere mağdurun mülk ve ticari varlıkları üzerine koyduğu haciz, ipotek ve diğer tedbirlerin kaldırılması).

¹³³ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18.

Bu tedbir, mağdurların geri dönüşleri için güvenli koşulların oluşturulmasını içerir. ("Mapiripán Katliamı"/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 134, 15/9/2005, §§ 313, 335/11; Ituango Katliamları/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 148, 1/7/2006, §§ 404, 426/17; Pueblo Bello Katliamı/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 140, 31/1/2006, § 287). Zira bu kişiler genellikle paramiliter örgütlerin tehditlerinin devam etmesinden duydukları korku nedeniyle geri dönememektedirler. Mahkeme, önceki yerleşimcilerin geri dönmeye karar vermeleri halinde Devletin güvenliklerini garanti altına alması ve bunun için belirli bir süre boyunca her ay yerleşimcilerle istişarelerde bulunmak üzere yerleşim yerine resmi temsilciler göndermesi gerektiğine hükmetmiştir. Yerleşimcilerin güvenliklerine ilişkin kaygılarını ifade etmeleri halinde Devlet, güvenliği sağlamak üzere tedbirlerden yararlanacaklarla istişare içerisinde tasarlanacak adımları atmaktadır. ("Mapiripán Katliamı"/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 313; benzer karar: Ituango Katliamları/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 404).

¹³⁴ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18.

Apitz Barbera ve Diğerleri ("İdari Uyuşmazlıklar İlk Derece Mahkemesi")/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 182, 5/8/2008, § 246, 267/17; Reverón Trujillo/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 197, 30/6/2009, § emir 7; Baena-Ricardo ve Diğerleri/Panama (Esas, Onarım ve Masraflar), § 203; Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar), §§ 113, 192/karar 1; Guevara Díaz/Kosta Rika (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 453, 22/6/2022, §§ 89, 120/5).

- Kayıtların düzeltilmesi
 - Mağdurun suç kaydının ve buna ilişkin diğer kayıtların silinmesi¹³⁵
 - İç savaş sürecinde çocukken kaçırılan ve kendisini kaçıran kişinin soyadı verilen bir mağdurun kimliğinin iadesi için biyolojik ebeveynleri tarafından verilen isim ve soyisim ile tüm kişisel bilgilerinin Devlet kayıtlarında düzeltilmesi¹³⁶
- Adil yargılama garantilerinin ihlali ile verilen ceza mahkûmiyetlerinin geçersiz kılınması¹³⁷
- Mahkeme kararlarıyla düşünce ve ifade özgürlüğü ihlaline neden olan medeni veya cezai sorumluluk yüklenmesinin yargısal, idari ve diğer tedbirlerle iptal edilmesi¹³⁸

¹³⁵ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18.

Devletin bu tedbir kapsamında kendi kayıtlarını silmesi, İnterpol veya özel kuruluşların kayıtlarının silinmesi için ise bu kuruluşları bilgilendirmesi gerekecektir. (Chaparro Álvarez and Lapo Íñiguez/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 170, 21/11/2007, § 260).

Kararlarda “Tatmin ve Tekrarlamama Garantileri” veya “Diğer Onarımlar” başlığında yer verilmiştir. Chaparro Álvarez and Lapo Íñiguez/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 260, 289/8,9; Tristán Donoso/Panamá (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 193, 27/1/2009, § 195; Kimel/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 177, 2/5/2008, § 123; Palamara-Iribarne/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 253, 269/12; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), §§ 77, 78, 99/5; Herrera-Ulloa/Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 107, 2/7/2004, §§ 195, 207/4; Suárez-Rosero/Ekvador (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 44, 20/1/1999, §§ 76, 113/1; Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 165, 175/7 (Mahkeme, suç kaydının silinmesine bir tatmin tedbiri olarak işaret etmiştir). Kanaatimizce, mağdurun manevi zararının telafisiyle tatmin edilmesine yönelik bir boyutu da barındırmakla birlikte, ihlalden önceki hukuksal durumu tesis ettiğiinden eski hale getirme niteliğinde bir tedbirdir.

¹³⁶ Contreras ve Diğerleri/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 195, 250/emir 4.

¹³⁷ Antkowiak, Gonza, The American Convention on Human Rights, s. 302; Herrera-Ulloa/Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 207/4; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 99/5; Cesti-Hurtado/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 56, 29/9/1999, § 199/8.

Pasqualucci, tekrarlamama garantileri kapsamında değerlendirmiştir. (Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, ss. 220-221).

¹³⁸ Moya Chacón ve Diğerleri/ Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 451, 23/5/2022, §§ 102, 135/5; Palacio Urrutia ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 446, 24/11/2021, § 171; Sumpango'nun Maya Kaqchikel Yerli Halkları ve Diğerleri/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 440, 6/10/2021, § 203 (Kararın “Tekrarlamama Garantileri” başlıklı kısmında tartışılan bu emir, yerli topluluk üyeleri aleyhine radyo spektrumunun kullanımı ile ilgili olarak verilen

- Ölüm cezasının infazından kaçınma¹³⁹
- Mağdur tarafından devlete borçlu olunan harç, para cezası ve diğer borçların iptali¹⁴⁰
- Yerel toplulukların geleneksel topraklarına dönüşü, topraklara sınır çekilmesi ve bu topraklar üzerindeki haklarının tanınması¹⁴¹
- Mağdurun tıbbi tedavisinin devamının sağlanması¹⁴²
- Cezaları ölümden müebbet hapse çevrilen mağdurların hapis cezalarının sosyal rehabilitasyonlarını sağlamaya yönelik bir bakışla ve kararda işaret edilen standartlara uygun olarak gözden geçirileceği bir mekanizmanın kurulması.¹⁴³

Mağdurun keyfi olarak gözaltına alınması veya hukuka aykırı olarak elkoyulan nesnelere ilişkin davalarda söz konusu olduğu gibi süregiden ihlal durumlarında eski hale getirme ile ihlalin durdurulması kavramları örtüşür.¹⁴⁴ Bu hallerde eski hale getirme, bir ihlali durdurma emri olarak telakki edilebilir. Ancak bu, bu iki kavramın uygulanmasının birbirini yerine geçebileceği anlamına gelmez. Zira

mahkûmiyetler ile bunlardan doğan tüm sonuçların ortadan kaldırılmasını içermektedir. Böylece söz konusu mahkûmiyetler ve sonuçları, gelecekte herhangi bir amaçla dikkate alınmayacaklardır. Mahkemenin emri “Tekrarlamama Garantileri” ile ilişkilendirmesinin nedeni de muhtemelen tedbirlerin geleceğe ilişkin bu boyutudur.

¹³⁹ Shelton, eski hale getirme kararları arasında yer vermiştir. (Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 312). Ancak kanaatimizce idam cezasının infazından kaçınma bir onarım tedbiri niteliğinde bulunmamaktadır.

Fermín Ramírez/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 126, 20/6/2005, § 138/9; Hilaire, Constantine ve Benjamin ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 94, 21/6/2002, § 223/11.

¹⁴⁰ Lori Berenson-Mejía/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, §§ 239, 248/5; Cantos/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 70, 77/1; Suárez-Rosero/Ekvador (Onarım ve Masraflar), § 113/1.

¹⁴¹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18; Yakye Axa Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 137, 215, 242/6; Sawhoyamaya Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), §§.210, 215, 248/6; Mayagna (Sumo) Awas Tingni Topluluğu/Nikaragua (Esas, Onarım ve Masraflar), § 173/4; Xákmok Kásek Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 281, 337/12; Moiwana Topluluğu/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 209, 233/3; The Saramaka People/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 214/5.

¹⁴² Vera Rojas ve Diğerleri/Şili (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 439, 1/10/2021, § 165.

¹⁴³ Dial ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 476, 21/11/2022, §§ 87, 88. Kararda “Eski Hale Getirme” başlığı altında tartışılmışsa da kanaatimizce bir tekrarlamama garantisi teşkil etmektedir.

¹⁴⁴ Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 305.

eski hale getirmenin tersine ihlali durdurma, orantılılıkla ilgili sınırlamalara tabi değildir. Diğer yandan eski hale getirme ve ihlali durdurma, tam telafi amacıyla bir arada uygulanabilirler.¹⁴⁵ Örneğin Palamara-Iribarne/Şili davasına konu olayda devlet, emekli bir amiralin Şili donanmasının eleştirel bir değerlendirmesini yaptığı kitabını yasaklamış ve yayının tüm kopyalarına el koymuştur. Kararında Mahkeme, Devletin sadece kitapları iadesini emretmemiş, fakat aynı zamanda kitabın yayınlanmasına izin vermesini talep etmiştir.¹⁴⁶ Bu ikinci kısım, kitap üzerindeki süregiden hukuka aykırı yayım yasağının durdurulması olarak anlaşılabilir.¹⁴⁷

D. Rehabilitasyon

Rehabilitasyon, mağdurun gelecekteki tüm tıbbi ve klinik tedavisini içeren, uluslararası insan hakları hukukuna özgü bir onarım yöntemidir.¹⁴⁸ Geleceğe yönelik olmasıyla, geçmiş tıbbi harcamaları kapsayan tazminattan ayrılmaktadır.¹⁴⁹ Ancak Mahkemenin kimi zaman, devam eden tedavinin gerekli olduğunun kanıtlanması halinde, gelecek masraflar için de ek bir miktara hükmettiği görülmektedir.¹⁵⁰ Mahkeme ilk kez Loayza-Tamayo kararı ile¹⁵¹ Sözleşme ihlallerinden ağır bir şekilde etkilenen ve buna bağlı olarak tıbbi ve psikolojik tedavi görme zorunluluğuyla karşı karşıya kalan mağdur ve iki kızının gelecekteki tıbbi tedavilerinin ayrı bir kalem olarak içerildiği bir maddi tazminat meblağına hükmetmiştir.¹⁵²

¹⁴⁵ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 374-375; Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 314.

¹⁴⁶ Palamara-Iribarne/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 269/9.

¹⁴⁷ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 375.

¹⁴⁸ Nitekim rehabilitasyon Taslak Maddelerde bir onarım tedbiri olarak yer almamıştır. 34. maddede onarım tedbirleri; eski hale getirme, tatmin ve tazminat olarak sıralanmıştır.

¹⁴⁹ Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", s. 512.

Tazminat, zarar meydana geldikten sonra sunulan bir *ex post* onarım biçimidir. (Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 315).

¹⁵⁰ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 375.

¹⁵¹ Carrillo, "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", s. 513.

¹⁵² Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar), § 129/d.

Maddi zararlar başlığında tazminata hükmedilen örnek kararlar: Blake/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 50; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 51/b. "Manevi Zararlar" başlığında mağdur yakınlarının gelecekteki psikolojik tedavi harcamalarının tazminine

On Dokuz Tacir/Kolombiya kararından¹⁵³ başlayarak ise, Mahkemenin rehabilitasyona ilişkin yöntemi değişime uğramıştır.¹⁵⁴ Maddi zararlar kapsamında gelecek masrafları içeren peşin bir miktara hükmetmek yerine Mahkeme, mağdur ve yakınlarının maruz bırakıldıkları insan hakları ihlallerinden kaynaklanan fiziksel ve ruhsal acılarının tedavisine yönelik olarak devlet tesisleri tarafından sağlanacak gerekli bakımı emreden bir tedbir oluşturmuştur.¹⁵⁵ Bu yaklaşım, sadece öncekinin neredeyse¹⁵⁶ yerini almıştır.¹⁵⁷ Bu kapsamda devlet, mağdur ve yakınları tarafından ihtiyaç duyulan uygun ve etkili¹⁵⁸ tıbbi ve psikolojik tedavi uzmanlaşmış sağlık kuruluşları aracılığıyla ve ücretsiz olarak sağlama yükümlülüğüne tabi tutulmaktadır.¹⁵⁹ Yükümlülük; gerekli ilaçların, ulaşımın, diğer

hükmedilen örnek kararlar: Bulacio/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 100, 18/9/2003, § 100; Molina-Theissen/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 71.

¹⁵³ On Dokuz Tacir/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar).

¹⁵⁴ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 375.

¹⁵⁵ Mahkeme bu karardan önce 2001 yılında verdiği Barrios Altos kararında, taraflar arasında ulaşılan ve Peru Devletinin dava konusu katliamdan kurtulanlarla bu katliamda ölenlerin yakınlarına belirli sağlık hizmetlerini ücretsiz olarak sunmasını öngören anlaşmayı onaylamıştır. (Barrios Altos/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 87, 30/11/2001, § 42).

¹⁵⁶ Mahkemenin kimi kararlarında halen, manevi tazminat meblağını mağdurların gelecekteki psikolojik ve psikiyatrik tedavilerinin masraflarını kapsayacak biçimde belirlediği görülmektedir. (Pavez Pavez/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 449, 4/2/2022, §§ 175, 198; Julien Grisonas Ailesi/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 312). Maddi ve manevi zararlara karşılık olarak tek başlık altında belirlenen tazminatın gerekli fiziksel, psikolojik ve psikiyatrik tedavi masraflarını da içerdiği kararlar: González ve Diğerleri/Venezuela (Esas ve Onarım), § 217; Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 212.

¹⁵⁷ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 376.

¹⁵⁸ Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, s. 202.

¹⁵⁹ On Dokuz Tacir/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 295/9; "Çocuklar için Yeniden Eğitim Enstitüsü"/Paraguay (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 112, 2/9/2004, §§ 318-319; Chitay Nech ve Diğerleri/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 256; Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), § 131 ("Tatmin Tedbirleri ve Tekrarlamama Garantileri" başlığında), 143/karar 2; Cantoral-Huamaní ve García-Santa Cruz/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 200, karar 13; Mendoza ve Diğerleri/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 373/17; Garzón Guzmán ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 114; Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 163; Atenco'daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 341.

Mağdur, El Salvador'da yaşamadığından Devletin sağlık hizmetlerinden faydalanamayacağı için, ülkeye dönüş yapmamayı tercih etmesi halinde Devletin mağduru tıbbi, psikolojik ve psikiyat-

gerekli ve doğrudan ilgili masrafların sağlanmasını da kapsamaktadır.¹⁶⁰ Devletin yeterli düzeyde uzmanlaşmış sağlık kurumlarından yoksun bulunması halinde uzmanlaşmış özel veya sivil topluma bağlı kurumlar kullanılacaktır.¹⁶¹ Tedavinin belirlenmesinde mağdurun cinsiyet,¹⁶² cinsel yönelim gibi özgül özellikleri, geçmişi¹⁶³ ve özel ihtiyaçları dikkate alınmalı; her bir tedavi için mağdurun aydınlanmış onamı temin edilmelidir.¹⁶⁴

E. Tekrarlamama Garantileri

Taslak Maddeler’de tekrarlamama yükümlülüğü “Onarım” başlıklı 31. maddeden önce “İhlali Durdurma ve Tekrarlamama” başlığı altında 30. maddede düzenlenmiş, 34. maddede sıralanan onarım biçimleri içerisinde de bu yükümlülüğe yer verilmemiştir. Metin içerisindeki düzenlenişi itibariyle tekrarlamama yükümlülüğünün Taslak Maddelerde onarım kavramından bağımsız olarak anlaşıldığı görülmektedir. Bu kapsamda düzenlenmiş olan ihlali durdurma ve tekrarlamama garantilerine, gelecekte hukuki ilişkinin korunması ve sürdürülmesine ilişkin oldukları için onarımlar arasında değil, hukukun üstünlüğünün ihlalden etkilenen boyutları olarak 30. maddede yer verilmiştir.¹⁶⁵

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi kapsamında ise, Sözleşmenin onarım ile ilişkili genel hükmü olan 63. maddede tekrarlamama yükümlülüğüne açıkça yer verilmemişse de Mahkeme içtihadında eski hale getirme, sonuçların onarımı ve tazminata ek olarak devletin gelecekte benzer ihlallerin gerçekleşmemesini garanti altına alacak müspet tedbirleri alma yükümlülüğü bulunduğu işaret

rik tedavisi, ilaçları ve ilgili giderleri için ödeyeceği meblağ belirlenmiştir: *Contreras ve Diğerleri/El Salvador* (Esas, Onarım ve Masraflar), § 201. Benzer hüküm: *Vélez Loor/Panama* (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 218, 23/11/2010 §§ 263, 327/12.

¹⁶⁰ *On Dokuz Tacir/Kolombiya* (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 109, 5/7/2004, § 278; “Çocuklar için Yeniden Eğitim Enstitüsü”/Paraguay (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 319; *Atenco’daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika* (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 341; *Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi*, 2012 yılı raporu, s. 18.

¹⁶¹ *Rodríguez Vera ve Diğerleri (Adalet Sarayından Kaybolanlar)/Kolombiya* (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 287, 14/11/2014, § 567; *Rochac Hernández ve Diğerleri/El Salvador* (Esas, Onarım ve Masraflar), § 220.

¹⁶² *Atenco’daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika* (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 341; *López Soto ve Diğerleri/Venezuela* (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 362, 26/9/2018, § 291.

¹⁶³ *Pavez Pavez/Şili* (Esas, Onarım ve Masraflar), § 175.

¹⁶⁴ *Guachalá Chimbo ve Diğerleri/Ekvador* (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 423, 26/3/2021, § 234.

¹⁶⁵ *Shelton, Remedies in International Human Rights Law*, s. 38.

edilmiştir.¹⁶⁶ Mahkemeye göre onarım, ihlal eylemlerinin tekrarını önlemeye yönelik tedbirler biçiminde de bulunmalıdır.¹⁶⁷ Tekrarlamama tedbirlerinin kararların, mevcut olmaları halinde “Onarımlar” başlığında ve “Tatmin ve Tekrarlamama Tedbirleri” alt başlığında tartışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Amerika Sisteminde tekrarlamama garantileri onarım tedbiri teşkil etmekte ve Mahkemenin kararı ile emredilmesi halinde kapsamı somutlaştırılmış olarak, Mahkeme kararlarının yerine getirilmesi çerçevesinde denetlenmektedir.

Taslak Maddeler ve Mahkeme içtihadı arasındaki bu farklılığın, uluslararası hukuk kapsamında insan hakları hukukunun özgüllüğünde temellendirilmesi mümkündür.¹⁶⁸ İnsan hakları hukukunda tekrarlamama garantileri, sistemik değişiklikler aracılığıyla gelecek ihlallerin önlenmesini amaçlarlar.¹⁶⁹ Zira insan hakları ihlalleri sıklıkla devlette temel değişiklikler yapılmazsa gelecekte tekrar etmesi muhtemel sistematik veya yapısal sorunları açığa çıkarırlar. Bu kapsamda ihlal döngüsünü sona erdirmek için Amerikalılar Arası Mahkeme de, sadece davadaki bireysel mağdurlara fayda sağlamayan fakat aynı zamanda toplumu faydalandıran yapısal değişiklikleri somutlaştırarak tekrarlamama garantileri kapsamında emretmektedir.¹⁷⁰ Bu bakımdan insan hakları hukuku, uluslararası hukuka aykırı eylem ile bu eyleme maruz kalan tarafın menfaatlerinde tükenmemekte; hakkı ihlal edilen taraf bakımından ihlalin sonuçlarını gidermek suretiyle, bir başka deyişle ihlalin bireysel etkilerini ihmal etmeden ve bu etkilerin onarımı aracılığıyla daha geniş kamusal yararlar hizmet etmektedir. Dolayısıyla bu garantiler, bireysel bir davadan yola çıkarak belirlenseler de, kamusal kapsam ve etkiye sahiptirler.¹⁷¹ Aslında tatmin tedbirleri de kamusal kapsam ve etkiye sahiptirler. Ancak tekrarlamama garantileri, ihlallerin doğrudan yapısal değişiklikler aracılığıyla engellenmesine yönelik bir formülasyon içermektedirler. Ayrıca bu garantiler, ihlallerin manevi sonuçlarının giderilmesinden çok

¹⁶⁶ La Cantuta/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 162, 29/11/2006, § 201.

¹⁶⁷ Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), § 41.

¹⁶⁸ Aslında Taslak Maddelerde insan hakları ihlalleri dışlanmamaktadır. Nitekim uluslararası insan hakları hukuku, genel uluslararası hukukun bir parçasıdır. Bununla beraber Taslak Maddelerde, bireylerin insan hakları ihlalleriyle bağlantılı olarak haklarına yalnızca üstü kapalı şekilde atıfta bulunulmuştur ve bu atıflar Taslak Maddeler’in kendisinden çok Şerhte yer almaktadır. (Evans, *The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict*, s. 30).

¹⁶⁹ McKay, “What Outcomes for Victims?”, s. 5.

¹⁷⁰ Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, s. 212.

¹⁷¹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18.

muhtemelen mevcut davadaki mağdur şahsında gerçekleşmeyecek gelecek ihlallerin önlenmesinin yapısal değişikliklerle temin edilmesine yöneliktirler.¹⁷²

Amerikalılar Arası Mahkeme, tekrarlamama garantisine ilk olarak 2002 yılında verilmiş Caracazo/Venezuela¹⁷³ kararında hükmetmiştir. Mahkeme içtihadında emredilmiş tekrarlamama garantileri şunlardır:

- Kapasite geliştirme:
 - Kamu görevlileri için insan hakları eğitimi¹⁷⁴

¹⁷² BM İnsan Hakları Komitesi'nin 31. Genel Yorumunda ise, ilgili yasaların ve uygulamaların değiştirilmesi gibi tekrarlamama garantileri tatmin tedbirlerinin bir örneği olarak değerlendirilmiştir.

¹⁷³ The Caracazo/Venezuela (Onarım ve Masraflar).

¹⁷⁴ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18; Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, s. 212; Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 384.

Eğitimin kapsamı hakkında örnek kararlar: insancıl hukuk (The Rochela Katliamı/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 303) ve insan haklarının korunmasına ilişkin norm ve ilkeler (Goiburú ve Diğerleri/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 153, 22/9/2006, § 178); güç kullanımı sınırlamaları, kanunsuz emir kavramı (La Cantuta/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), § 240); devletin çocuklara sunması gereken özel koruma, tutuklamanın uluslararası standartları, cezaevlerinde insan haklarına uygun muamele ve koşullar (Servellón-García ve Diğerleri/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 152, 21/9/2006, § 200); insan haklarının yargısal korunmasına ilişkin uluslararası standartlar (Zambrano Vélez ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 166, 4/7/2007, § 158); bilgi edinme hakkı (Claude-Reyes ve Diğerleri/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 151, 19/9/2006, § 165); hasta hakları (Albán-Cornejo ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 171, 22/11/2007, § 164); zorla kaybetme ve çocukların kaçırılması teşkil eden fiillerin soruşturulması ve yargılanması (Gelman/Uruguay (Esas ve Onarım), § 278); tecavüz hakkındaki maddelerine dikkat gösterilerek Dünya Sağlık Örgütü kılavuzları ve İstanbul Protokolü hükümleri (Fernández Ortega ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 215, 30/8/2010, § 259); protestolar bağlamında güç kullanımının standartları ve toplumsal cinsiyet farkındalığı (Atenco'daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 355); toplumsal cinsiyet ve ırk perspektifi (Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 196); engelli bireylere yönelik ayrımcılık yasağı, eşitlik ve çalışma hakkı (Guevara Díaz/Kosta Rika (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 95, 120/7); özellikle cinsel yönelim temelinde ayrımcılık yasağı (Pavez Pavez/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 179); tıbbi meslek sırrının kapsam ve istisnaları (Manuela ve Diğerleri/El Salvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 441, 2/11/2021, § 294).

Polislere yönelik eğitim emirleri: La Cantuta/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), § 240; The Miguel Castro-Castro Cezaevi/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 160, 25/11/2006, § 452; Goiburú ve Diğerleri/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), § 178; Montero-Aranguren ve Diğerleri (Catia Gözaltı Merkezi)/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 150, 5/7/2006, § 149; Zambrano Vélez ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 157; Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §

- Ceza adaleti sistemi ve cezaevlerinde reform emirleri:
 - ◆ Gözaltı kayıtlarının kurulması veya geliştirilmesi¹⁷⁵
 - ◆ Cezaevi koşullarının uluslararası standartları karşılması için geliştirilmesine yönelik tedbirler alınması¹⁷⁶

63; Fernández Ortega ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 260; Cabrera García ve Montiel Flores/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 220, 26/11/2010, § 245; Atenco'daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 355; Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 196.

İstihbarat teşkilatı üyelerine yönelik eğitim emri: La Cantuta/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), § 240.

Ordu mensuplarına yönelik eğitim emirleri: La Cantuta/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), § 40; The Rochela Katliamı/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 303; Zambrano Vélez ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 157; Vargas-Areco/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 155, 26/9/2006, § 161; Ituango Katliamları/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 409; Maidanik ve Diğerleri/Uruguay (Esas ve Onarım), § 258.

Yargı mensuplarına yönelik eğitim emirleri: Servellón-García ve Diğerleri/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), § 200; Zambrano Vélez ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 158; Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 263; Gelman/Uruguay (Esas ve Onarım), § 278; Fernández Ortega ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 260; Cabrera García ve Montiel Flores/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 245; Palacio Urrutia ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 183.

Cezaevi personeline yönelik eğitim emirleri: Servellón-García ve Diğerleri/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), § 200; Montero-Aranguren ve Diğerleri (Catia Gözaltı Merkezi)/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 149; Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 63.

Diğer kamu görevlilerine yönelik eğitim emirleri: Claude-Reyes ve Diğerleri/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 165 (Devletin sahip olduğu bilgilere erişim taleplerine cevap vermekten sorumlu personel); Ximenes-Lopes/Brezilya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 149, 4/7/2006, § 250 (devlet sağlık uzmanları); Albán-Cornejo ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 164 (sağlık çalışanları); Fernández Ortega ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 260 (tecavüz vakalarında yetkisi bulunan sağlık çalışanları); Cabrera García ve Montiel Flores/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 245 (işkence vakalarında yetkisi bulunan sağlık çalışanları).

¹⁷⁵ “Beyaz Kamyonet” (Paniagua-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), §§ 203, 229/4; Juan Humberto Sánchez/Honduras (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 189 (gözaltıların yasallığının kontrol edilebilmesi için gözaltına alınanların kimliklerini, gözaltı nedenini, yetkili merciyi, gözaltına alınma ve salıverilme tarih ve saatlerini ve tutuklama emri hakkında bilgileri içerecek gözaltı kaydı).

¹⁷⁶ Raxcacó-Reyes/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 133, 15/9/2005, § 134, 145/9; Fermín Ramírez/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 130/f; Montero-Aranguren ve Diğerleri (Catia Gözaltı Merkezi)/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 145, 160/10; Lori Berenson-Mejía/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 248/emir 6; Vélez Loor/Panama (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 272 (suç veya göç nedenleriyle tutulanların ayrılmasını temin edecek tedbirlerin alınması).

- Çeşitli koruyucu mekanizmaların ve protokollerin kurulması ve güçlendirilmesi¹⁷⁷
- Bilgi sistemlerinin kurulması¹⁷⁸
- Ulusal hukukun Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesine yönelik tedbirler:¹⁷⁹
 - Gerekli ulusal düzenlemelerin veya değişikliklerin yapılması¹⁸⁰

¹⁷⁷ Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 177/4 (“İnsan Hakları Savunucuları ve Gazeteciler için Koruma Mekanizmaları”nın güçlendirilmesi için bir plan oluşturulması), § 177/5 (ceza davaları tanıklarının korunması mekanizmasının kurulması ve uygulanması), § 178 (insan hakları savunucularına karşı saldırıların soruşturulması için federal düzeyde özel bir protokolün kabul edilmesi ve uygulanması); Atenco’daki Cinsel İşkenenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 356 (Meksika Eyaleti polisi ile Federal Polis’in güç kullanımının izlenmesi ve hesap verme politikalarının yürütülmesini takip etmek üzere federal düzeyde bağımsız bir gözlemevinin kurulması); Yargının Eski Çalışanları/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas ve Onarım), § 144 (bir grevin hukuka aykırılığı ilanına itiraz için yargısal yetki, usul ve çarelerin yasama veya diğer tedbirler aracılığıyla düzenlenmesi veya açıkça belirlenmesi); Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 201 (kadın cinayetlerinin soruşturulması için açık ve tektip kriterleri ortaya koyan ulusal bir protokolün kabulü ve uygulanması).

¹⁷⁸ Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 193 (kadınlara karşı şiddet eylemlerinin ve özellikle kadınların şiddet içeren ölümlerinin niteliksel ve niceliksel analizini olanaklı kılmak üzere yaş, ırk, sosyal sınıf, mağdur profili, gerçekleştirme yeri, saldırgan profili, mağdurla ilişki, kullanılan yöntem ve araçlar, hakkındaki itham, mahkûmiyet ve beraat kararları ile diğer değişkenlere bağlı olarak ayrılmış verilerin toplanması için ulusal ve merkezi bir sistemin tasarlanması ve uygulanması); Molina-Theissen/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 91/b (Kayıp çocukların ebeveynleriyle genetik bağlarının ve kimliklerinin açığa çıkarılmasını mümkün kılacak bir genetik bilgi sisteminin kurulması [Kararın “Yasal, İdari ve Diğer Tedbirler” başlığında yer almıştır]).

¹⁷⁹ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18; Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, s. 212, 214.

¹⁸⁰ Garibaldi/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 203, 23/9/2009, § 173; Claude-Reyes ve Diğerleri/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 101, 174/7; Castillo Petruzzi ve Diğerleri/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 52, 30/5/1999, § 226/14; Cabrera García ve Montiel Flores/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 274/15; Radilla-Pacheco/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 342, saptama 10; Rosendo Cantú ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 216, 31/8/2010, § 295/12; Fernández Ortega ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 308/13; Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), § 143/3-4; Palacio Urrutia ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 182; Manuela ve Diğerleri/El Salvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 289, 295; Sumpango’nun Maya Kaçhikel Yerli Halkları ve Diğerleri/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), §196; “The Last Temptation of Christ” (Olmedo-Bustos ve Diğerleri)/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 103/4 (sansürün kaldırılması için Anayasa dahil ulusal hukukun değişimi); Pavez Pavez/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 184; Vera Rojas ve Diğerleri/Şili (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 171 (yasal veya diğer tedbirlerin alınması); Artavia Murillo ve

■ Yasanın hukuksal etkiden yoksun olduğu kararı¹⁸¹

Diğerleri ("Tüp Bebek")/Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 257, 28/11/2012, § 381/tespit 2 (tüp bebek uygulamasının yasaklanmasının kaldırılması için gerekli tedbirlerin alınması), § 381/tespit 3 (devletin tüp bebek uygulamasının gerekli gördüğü yönlerini düzenlemesi), § 381/tespit 4 (devletin sağlık kuruluşları tarafından sunulan kısırlık tedavisi ve programları kapsamında tüp bebek tedavisinin içerilmesi); Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 177/6-7 (Adli Tıp Hizmetleri'nin bağımsızlığı ve özerkliğini sağlamak üzere anayasa değişikliği önerisinin ve "Ceza Davalarına Müdahil Olan Kişilerin Korunması için Federal Yasa"da değişiklik teklifinin Federal Yürütme Organı Hukuk Müşavirliği Ofisi aracılığıyla hazırlanması, sunulması ve sürecin hızlandırılması); Maidanik ve Diğerleri/Uruguay (Esas ve Onarım), §§.254-255 (diktatörlük sürecinde işlenen ciddi insan hakları ihlallerinin soruşturulması ve cezalandırılması faaliyetlerinin hızlandırılması ihtiyacı nedeniyle, Özel Savcılık Ofisi'nin kapasitesinin daha fazla personel ve/veya bütçe ile diğer kaynaklar sağlanarak güçlendirilmesi için ilgili yasal, idari, finansal, bütçeye ilişkin veya diğer adımların atılması ve bu bağlamda diktatörlük boyunca kadınlara karşı işlenen şiddet eylemlerinin failerinin gerektiği gibi kovuşturulması ve cezalandırılmasına yönelik stratejik bir planın kabul edilmesi); Cuya Lavy ve Diğerleri/Peru, (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 206; Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), § 141/2 (Sözleşme ile yasaklanan insan hakları ihlallerini suç olarak düzenleyecek yasaların çıkarılması).

Mahkeme yıllarca ulusal yasa değişikliği emri talepleri karşısında tereddütlü davranıp bu taleplere en fazla Sözleşmenin 2. maddesini tekrar eden genel bir açıklama ile karşılık vermiştir. (Suárez-Rosero/Ekvador (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 44, 20/1/1999, § 87; Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar), § 171; Hilaire, Constantine ve Benjamin ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 94, 21/6/2002, § 212). Örneğin Loayza-Tamayo/Peru davasında Mahkeme, belirli kanun hükmünde kararnamelemlerin Sözleşmeye aykırı olduğunu tespit etmişse de, mağdurun ve Komisyonun kararnamelemlerin ilgili maddelerinin değiştirilmesi taleplerini reddetmiş, devletin Sözleşmenin 2. maddesinden doğan yükümlülüklerine uygun davranması gereğine işaret etmiştir. (Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar), §§ 159, 160, 162, 164). Mahkeme, 1999 yılında verdiği kararlar (Castillo Petruzzi ve Diğerleri/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 226/14) duruşunu değiştirmiştir. (Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 370, 382). Bu kararda Mahkeme Devletin, sivilleri askeri mahkemelerin yetkisine dahil eden yasaları değiştirmek ve Sözleşmede düzenlenen haklardan yetkisi altındaki istisnasız herkesin yararlanmasını temin etmek üzere gerekli tedbirleri almasına hükmetmiştir. (Castillo Petruzzi ve Diğerleri/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 222).

¹⁸¹ Mahkeme işkence, yargısız infaz, keyfi veya yasaya aykırı gözaltı, zorla kaybetme gibi uluslararası insan hakları hukukunun tanıdığı mutlak hakların ihlallerinin soruşturulması ve sorumluların yargılanmasına engel olan af yasalarının kabul edilemez olduğuna (Barrios Altos/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 75, 14/3/2001, § 41) ve Amerika Sözleşmesiyle bağdaşmaz bulunduğu işaret ederek hukuksal etkiden yoksun olduklarına karar vermiştir (§ 51/4). Aynı yönde kararlar: Almonacid-Arellano ve Diğerleri/Şili (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 154, 26/9/2006, § 171/3; Gomes Lund ve Diğerleri ("Guerrilha do Araguaia")/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 219, 24/11/2010, § 325/ilan 3; Gelman/Uruguay (Esas ve Onarım), § 312/karar 11. mahkemenin bu yöndeki kararlarının demokratik meşruiyete dayalı eleştirisi için bakınız: Natalia Torres Zúñiga, *The Inter-American Court of Human Rights*, Routledge, New York, 2023, s. 63-64, 74-76; Juan Pablo Perez-Leon-Acevedo, "The Control of the Inter-American Court of Human

- Yasanın uygulanmasından kaçınma.¹⁸²

F. Tatmin

Taslak Maddelerin “Tatmin” başlıklı 37. maddesine göre uluslararası hukuka aykırı bir eylemden sorumlu olan devlet, eski hale getirme veya tazminat ile telafi edilemediği ölçüde eylemin neden olduğu zarar için tatmin sağlama yükümlülüğü altındadır.¹⁸³ Bu kapsamda tatmin, maddi nitelikte olmadıklarından eski hale getirme ve tazminat ile giderilmesi mümkün olmayan zararların onarımına yönelik bir tedbir olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁸⁴ Kılavuzun “Uğranılan Zararın Onarımı” üst başlığında yer alan 22. maddesinde ise tatmin tanımlanmamış, tatmin teşkil eden uygulamalar sıralanmıştır. Amerika Sözleşmesi’nin 63. maddesinde, tatmin kavramının doğrudan içerilmediği görülmektedir. Ancak özellikle Taslak Maddeler ve genel olarak uluslararası sorumluluk hukuku dikkate alındığında 63. maddede yer alan onarım kavramının tatmin tedbirlerini içerdiğine şüphe yoktur. Nitekim tatmin, Amerika İnsan Hakları Mahkemesi içtihadında, emredilen onarım tedbirlerinden önemli birini teşkil etmiş bulunmaktadır.

Tatmin, eski hale getirme ve tazminatla tam telafi sağlanamadığı, bir başka deyişle ihlalden önceki durum mümkün olduğunca tesis edilemediği hallerde uygulanmaktadır. Aynı zamanda tatmin tedbirleri, ihlalin maddi veya parasal olmayan, parayla ölçülemeyen manevi sonuçlarının giderilmesine yöneliktir. Nitekim Amerika Mahkemesi de içtihadında tatmin tedbirlerinin, manevi zararın onarılmasını amaçladığına,¹⁸⁵ ihlalin bu sonuçlarının finansal veya mülkiyete ilişkin olmadığına ve dolayısıyla parasal değerle ölçülemeyeceklerine işaret

Rights over Amnesty Laws and Other Exemption Measures: Legitimacy Assessment”, *Leiden Journal of International Law*, 2020, C. 33, S. 3, ss. 667-687; Jorge Contesse, “Contestation and Deference in the Inter-American Human Rights System”, *Law and Contemporary Problems*, 2016, C. 79, S. 2, ss. 135-137.

¹⁸² Manuela ve Diğerleri/El Salvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 286 (Mahkeme devlete özellikle Kararda belirtilen hususları içerecek biçimde tıbbi meslek sırrı, tıbbi kayıtların korunması ve istisnalarının kapsamı hakkında açık düzenlemeler kabul etmesini, bu düzenlemeler yürürlüğe girene kadar da sağlık personelinin muhtemel kürtaj vakalarını bildirme yükümlülüğünü içeren mevcut yasaların uygulanmasından kaçınmasını emretmiştir).

¹⁸³ 2. fıkraya göre tatmin; ihlalin kabulü, pişmanlık ifadesi, resmi bir özür veya diğer herhangi uygun bir tarza dayanabilir. 3. fıkrada ise, tatminin zarar ile orantısız olamayacağı ve sorumlu devleti küçük düşürecek bir biçim alamayacağına dikkat çekilmiştir.

¹⁸⁴ Recep Ersel Erge, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Hakkaniyete Uygun Tatmin*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, ss. 16-17.

¹⁸⁵ Plan de Sánchez Katliamı/Guatemala (Onarım), AAİHM, Series C No. 116, 19/11/2004, § 93; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18.

etmiştir.¹⁸⁶ Mahkeme ayrıca bu kapsamdaki zararların tam telafisi için, manevi tazminat ile kamusal kapsam ve içerikte bulunan eylem veya işlerin icrası şeklinde iki tür onarım biçiminin mümkün olduğunu tespit etmiştir.¹⁸⁷ Bu ikinci tür, tatmin tedbirlerini karşılamaktadır. Bu çerçevede insan hakları hukukunda tatmini, insan hakları ihlalinin ekonomik olarak belirlemeye elverişli bulunmayan manevi sonuçlarını esasen parasal olmayan veya sembolik nitelikteki parasal araçlarla gidermeye yönelik bir onarım biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Nitekim Mahkeme birçok kararında, tatmin tedbirlerinin; mağdurların hatırlanmalarını, itibarlarının iadesini, onurlarının teyidini, mağdurların yakınlarına teselliye, ilgili insan hakları için teselliye, gerçekleşen insan hakları ihlallerine yönelik resmi kınamanın ifade edilmesini ve ihlallerin yinelenmesini önleme vaadinin üstlenilmesini amaçladığına işaret etmiştir.¹⁸⁸ Bu kapsamda büyük ölçüde sembolik karakterde bulunan¹⁸⁹ tatmin tedbirleri bizatihi, insan oluşa bağlanan insan haklarının ihlali ile insanlıkları bir anlamda inkâr edilmiş bulunan mağdur ve yakınlarına acılarının kamusal olarak tanınması ve dolayısıyla bir ölçüde paylaşılması ile toplumun saygın birer üyesi olarak değerli olduklarının çeşitli araçlarla ifade edilmesine dayanmaktadır.

Amerika Sözleşmesinin 63. maddesinin sunduğu geniş yetki alanına karşın Mahkeme, çekişmeli davalara baktığı ilk on yıl boyunca parasal olmayan onarımlar bakımından belirgin bir kısıtlama içerisinde hareket etmiştir. Onarım

¹⁸⁶ Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 53. Benzer karar: “Sokak Çocukları” (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 84.

Aslında tatminin parasal bir ödeme şeklinde sağlanması da mümkündür. (Christine D. Gray, *Judicial Remedies in International Law*, Clarendon Press, Oxford, 1990, s. 42). Fakat bu tür bir tatmin tedbiri tazminattan, tazminat ödemesinin amacının verilen zararın tam olarak karşılanmasına yönelik olması bakımından ayrılmaktadır. Tatminde ise zararın tam karşılığını ödeme değil, ödemenin sembolik aracılığıyla manevi telafi sağlama amacı önplana çıkmaktadır.

¹⁸⁷ Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 53; “Sokak Çocukları” (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 84; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2010 yılı raporu, https://www.corteidh.or.cr/sitios/informes/docs/ENG/eng_2010.pdf (9/4/2023), s. 11.

¹⁸⁸ “Çocuklar için Yeniden Eğitim Enstitüsü”/Paraguay (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 310; The Gómez-Paquiyaury Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 223; Bulacio/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), § 105; “Sokak Çocukları” (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 84; Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 268; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 53; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18.

¹⁸⁹ Carrillo, “Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past”, s. 525.

kararı verdiği ilk iki dava olan Velasquez-Rodriguez ve Godinez-Cruz kararlarında konu hakkında pek az şey söylemiştir. Ölümler için verilecek tazminat dışında devletin zorla kayıpları önlemek ve doğrudan sorumlu olanları cezalandırmak yanında, kaybolanın akıbeti bilinmediği sürece devam eden zorla kayıpları soruşturma ödevi olduğuna işaret etmiştir.¹⁹⁰ Mahkeme ayrıca bu davalarda devletin, mağdurların akıbeti ve öldürülmüşlerse vücut kalıntılarının yeri hakkında yakınlarını bilgilendirme yükümlülüğüne işaret etmiştir.¹⁹¹ Kararların hüküm kısmında sadece tazminat emretmiş; diğer tedbirlere ilişkin taleplere ise, bizatihi esasa ilişkin kararın yeterli manevi tatmin biçimi olduğunu belirterek cevap vermiştir.¹⁹²

Bir Maroon etnik topluluğunun yedi üyesinin askeri kuvvetler tarafından öldürülmesine ilişkin Aloeboetoe/Surinam davası kararında ise Mahkeme, tazminat yanında, Gujaba'da bulunan okulun yeniden açılması ve sürekli olarak işleyebilmesi için öğretici ve idari personel ile donatılmasını, hâlihazırda mevcut olan sağlık merkezinin işler hale getirilmesini, mağdurların yakınları lehine hükmedilen tazminatlar için bir emanet fonu ile bir vakıf kurulmasını emretmiştir.¹⁹³ Aslında bu kolektif tedbirler dava konusu ihlallerin kapsamını aşmaktaydı. Dolayısıyla Mahkemenin Velasquez-Rodriguez ve Godinez-Cruz kararlarındaki temkinli duruşu karşısında Aloeboetoe, şaşırtıcı bir karar olarak değerlendirilmekteydi. Nitekim Aloeboetoe'nin cömert parasal olmayan onarımları, Mahkemenin genel yaklaşımını temsil eder görünmemektedir. Zira Aloeboetoe kararı, Mahkeme içtihadında bir beş yılda yaklaşılamayacak bir onarıma yönelik aktivizm düzeyinde bulunmaktaydı.¹⁹⁴ Örneğin 14 kişinin ölümüne ilişkin 1996 yılında verdiği El Amparo/Venezuela kararında Mahkeme, Devletin ceza soruşturmalarına devam etmesi dışındaki benzer bütün onarım taleplerini reddetmiştir.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Godínez-Cruz/Honduras (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 8, 21/7/1989, § 32; Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), § 34.

¹⁹¹ Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), § 181; Godínez-Cruz/Honduras (Esas), AAİHM, Series C No. 5, 20/1/1989, § 191.

¹⁹² Godínez-Cruz/Honduras (Onarım ve Masraflar), §§ 34, 55; Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), §§ 36, 60.

¹⁹³ Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 116/2, 5.

¹⁹⁴ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 366.

¹⁹⁵ El Amparo/Venezuela (Onarım ve Masraflar), § 61-62.

Tatmin tedbirleri bakımından dönüm noktasını, gözüne alındığında üniversite öğrencisi olan mağdurun işkenceye maruz kaldığının, suç ve cezaların geriye yürümezliği, kişi güvenliği ve adil yargılanma haklarının ihlalinin tespit edildiği¹⁹⁶ Cantoral-Benavides kararı teşkil etmiştir.¹⁹⁷ Kararda maddi ve manevi tazminat, mahkumiyet kararının kaldırılması, mağdura üniversite veya ileri eğitimleri için burs sağlanması, Mahkeme kararının belirli kısımlarının yayınlanması, devletin ihlallerden sorumluluğunu kabul eden resmi özür, rehabilitasyon, ihlalin soruşturulması, sorumluların kimliklerinin belirlenmesi ve cezalandırılmasına hükmedilmiştir.¹⁹⁸ Bu karar ardından Mahkeme yıllar içinde hem hükmettiği tatmin tedbirlerinin kapsamını genişleterek kapsamlarını belirlemiş hem de yeni tatmin tedbirleri tasarlamıştır.

Amerikalılar Arası Mahkeme içtihadında içerilen başlıca tatmin tedbirlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Devletin mağdur ve yakınlarının da bulunduğu ve toplumun haberdar edileceği bir törenle ihlalin dayandığı vakaların ve sorumluluğun kabulünü içeren bir özür dilemesi¹⁹⁹
- Amerikalılar Arası Mahkeme kararının yayınlanması²⁰⁰

¹⁹⁶ Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 2.

¹⁹⁷ Cantoral-Benavides kararının önünü kendisinden birkaç gün önce alınmış olan Barrios Altos kararı [Barrios Altos/Peru (Onarım ve Masraflar)] açmışsa da, bu karardaki tedbirler öncelikle taraflar arasındaki anlaşma ile belirlendiklerinden Cantoral-Benavides kararı dönüm noktası olarak öne çıkmaktadır. (Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", ss. 389-390).

¹⁹⁸ Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 99.

¹⁹⁹ Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), §§ 81, 99/7; Montero-Aranguren ve Diğerleri (Catia Gözaltı Merkezi)/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 150; Atenco'daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 455; Moiwana Topluluğu/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 216; Ituango Katliamları/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §.406; Kawas-Fernández/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 196, 3/4/2009, § 202; The Girls Yean ve Bosico/Dominik Cumhuriyeti (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 130, 8/9/2005, § 235; Gomes Lund ve Diğerleri ("Guerrilha do Araguaia")/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 277; The Serrano-Cruz Kardeşler/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 120, 1/3/2005, § 194; Molina-Theissen/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 87; Pavez Pavez/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 172; Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 170; Maidanik ve Diğerleri/Uruguay (Esas ve Onarım), § 236.

²⁰⁰ Manuel Cepeda Vargas/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 220; "Las Dos Erres" Katliamı/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 256; Radilla-

- Eğitim kurumları, cadde veya park gibi yerlere mağdurun adının verilmesi,²⁰¹ anma günü,²⁰² plaketter,²⁰³ anıtlar,²⁰⁴ müzeler,²⁰⁵ burslar²⁰⁶, mağdur anı-

Pacheco/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 350; Barrios Altos/Peru (Onarım ve Masraflar), § 50/5(d); Garibaldi/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 157, 204/6; Escher ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 200, 6/7/2009, § 239, karar 8; Kawas-Fernández/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 199, 227/10; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), §§ 79, 99/7; Vélez Loo/Panama (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 266, 327/13; Dial ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas ve Onarım), §§ 89, 115/8; Bissoon ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 472, 14/11/2022, § 58; Moya Chacón ve Diğerleri/Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 106, 135/6; Pavez Pavez/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 168, 209/6; Denizcilik ve Liman İşçileri Ulusal Federasyonu (FEMAPOR)/Peru (İlk İtirazlar, Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 448, 1/2/2022, §§ 128, 149/8; Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 167, 203; Atenco'daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 344; Palacio Urrutia ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 173; Yargının Eski Çalışanları/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas ve Onarım), § 143; Maidanik ve Diğerleri/Uruguay (Esas ve Onarım), § 233; Guevara Díaz/Kosta Rika (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 92, 120/6; Manuela ve Diğerleri/El Salvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 273; Vera Rojas ve Diğerleri/Şili (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 169 (Sağlık Denetimi Ofisi internet sayfasındaki yayım, Martina Vera davasının hukuki tarihçesini de içerecektir.); Cuya Lavy ve Diğerleri/Peru, (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 199; Julien Grisonas Ailesi/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 279; González ve Diğerleri/Venezuela (Esas ve Onarım), § 203; Garzón Guzmán ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 117.

²⁰¹ The Gómez-Paquiyauri Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 236; Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), § 122; Molina-Theissen/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 88; Contreras ve Diğerleri/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 208; Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 286; Baldeón-García/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 147, 6/4/2006, § 205; Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 177/3.

²⁰² The Serrano-Cruz Kardeşler/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 196; Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 197.

²⁰³ "Sokak Çocukları" (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 123/7; Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 286.

²⁰⁴ "Mapiripán Katliamı"/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 315; "Las Dos Erres" Katliamı/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 265, 310/15; Pueblo Bello Katliamı/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 278; Río Negro Katliamları/Guatemala (İlk İtiraz, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 250, 4/9/2012, § 324; Moiwana Topluluğu/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 218; González ve Diğerleri ("Pamuk Tarlası")/Meksika (İlk İtiraz, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 205, 16/11/2009, § 602/17; Miguel Castro-Castro Cezaevi/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 470/16 (Kararda öldürülmüş mağdurlar olarak tespit edilen herkesin adının "Ağlayan Göz" anıtında temsil edilmesinin sağlanması kararı); Miguel Castro-Castro Cezaevi/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar Hakkında Kararın Yorumu), AAİHM, Series C No. 181, 2/8/2008, § 57 (Peru'nun kararın yerine getirilmesi hakkında Mahkemeyi bilgilendirdiği zorluğun üstesinden

sına verilecek ödül,²⁰⁷ ders veya kurslar,²⁰⁸ farkındalık kampanyaları,²⁰⁹ belgeseller²¹⁰ gibi araçlarla mağdurların anılması

- Mağdurun vücut kalıntılarının yerinin tespiti ve mağdurun ailesine teslimi²¹¹
- Mağdur ve yakınları için burslar ve eğitim programları²¹²
- Konut, sağlık, eğitim, altyapı programları gibi kolektif onarım tedbirleri²¹³
- Bizatihi tatmin biçimi olarak karar.²¹⁴

gelinmesini sağlamak üzere Mahkeme, onarım tedbirinin amaç ve anlamını karşılayabilecek bir anıtın inşasını veya bir parkın oluşturulmasını kabul etmiştir.).

²⁰⁵ Río Negro Katliamları/Guatemala (İlk İtiraz, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, §§ 279-280.

²⁰⁶ Valle Jaramillo ve Diğerleri/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 192, 27/11/2008, § 227/c-3; Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 285.

²⁰⁷ Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 177/1.

²⁰⁸ Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, §§ 103/4, 124/emir 1/d.

²⁰⁹ Kawas-Fernández/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), § 227/14.

²¹⁰ “Las Dos Erres” Katliamı/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 263; Rodríguez Vera ve Diğerleri (Adalet Sarayından Kaybolanlar)/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 579, 615/25; Gudiel Álvarez ve Diğerleri (“Diario Militar”)/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 346, 391/karar 6; Contreras ve Diğerleri/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 210; Julien Grisonas Ailesi/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), §.282.

²¹¹ Julien Grisonas Ailesi/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 268; Godínez-Cruz/Honduras (Esas), § 191; Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), § 181; Neira-Alegria ve Diğerleri/Peru (Onarım ve Masraflar), § 69; Tiu Tojin/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 103; Garzón Guzmán ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), § 110; “Beyaz Kamyonet” (Paniagua-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 204; Moiwana Topluluğu/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 233/karar 2; “Sokak Çocukları (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), § 123/6; “Las Dos Erres” Katliamı/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 310/11.

²¹² Fernández Ortega ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 308/21; Cantoral-Huamaní ve García-Santa Cruz/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 194; The Gómez-Paquiyaui Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), §237; Valle Jaramillo ve Diğerleri/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 252/19; Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), § 99/6; Gómez-Palomino/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), §§ 145-147; “Çocuklar için Yeniden Eğitim Enstitüsü”/Paraguay (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 321.

²¹³ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2010 yılı raporu, s. 11; Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, s. 18; Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), § 116/5; Plan de Sánchez Katliamı/Guatemala (Onarım), AAİHM, § 125/emir 8-9; Moiwana Topluluğu/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 214.

IV. AMERİKALILAR ARASI İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ ONARIM İÇTİHADININ ARKA PLANI

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, insan hakları ihlallerinin onarımında tazminat ve onarım aracı olarak ihlal tespit kararının ötesine geçerek uluslararası insan hakları koruma mekanizmaları içerisinde en kapsamlı ve yaratıcı onarım içtihadını geliştiren yargısal merci olmuştur.²¹⁵ Özellikle Plan de Sanchez veya Las Dos Erres davalarında olduğu gibi Mahkemenin karşı karşıya kaldığı kitlesel katliam vakalarında tazminat ve ihlal tespiti ile sınırlı bir onarım anlayışı uygun değildir ve etkisiz bulunmaktadır.²¹⁶ Bu koşullarda parasal onarım, özellikle sembolik ve yapısal onarım tedbirleriyle desteklenmedikçe yetersizdir ve hatta zararlı sonuçlara neden olabilir.²¹⁷ Zira ihlal hakkının satın alın-

²¹⁴ Amerikalılar Arası Mahkeme, ihlal tespit ettiği neredeyse bütün kararlarında (Bazıları: Cantoral-Huamani ve García-Santa Cruz/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), karar 8; The Gómez-Paquiyaury Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 253/8; On Dokuz Tacir/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 295/4; “The Last Temptation of Christ” (Olmedo-Bustos ve Diğerleri)/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 99; Cesti-Hurtado/Peru (Onarım ve Masraflar), § 59; Cantos/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), § 71; Dial ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas ve Onarım), § 115/6; Guevara Díaz/Kosta Rika (Esas, Onarım ve Masraflar), § 120/4; Moya Chacón ve Diğerleri/ Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 135/4; Pavez Pavez/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), § 209/5; Denizcilik ve Liman İşçileri Ulusal Federasyonu (FEMAPOR)/Peru (İlk İtirazlar, Esas ve Onarım), § 149/6; Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 203/8) ihlali tespit eden kararın bizatihi onarım aracı olduğuna işaret etmiş, kararın bu işlevini ihlalin manevi sonuçlarıyla ilişkilendirilmiştir. (“Çocuklar için Yeniden Eğitim Enstitüsü”/Paraguay (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), § 323; The Gómez-Paquiyaury Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), § 215; On Dokuz Tacir/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), § 247; Maritza Urrutia/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), § 166; Castillo-Páez/Peru (Onarım ve Masraflar), § 84).

²¹⁵ Bu kapsamda Amerikalılar Arası ve Avrupa bölgesel sistemlerinin karşılaştırılması için bakınız: Buyse, “Lost and Regained? Restitution as a Remedy for Human Rights Violations in the Context of International Law”, ss. 143-151; Antkowiak, “Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond”, ss. 408-413; Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 384-388; Chavez, “New Remedial Responses in the Practice of Regional Human Rights Courts: Purposes beyond Compensation”, ss. 379-385.

Amerikalılar Arası ve Afrika bölgesel sistemlerinde onarımın karşılaştırılması için: Evans, The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict, ss. 76-82; Antkowiak, “Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond”, ss. 413-414; Shelton, Remedies in International Human Rights Law, s. 384, 388-390.

²¹⁶ Antkowiak, “Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond”, s. 355.

²¹⁷ Mental Health Team of the Center for Legal and Social Studies, “Reparations: A Judicial and Symbolic Act”, s. 300, 304.

ması anlayışıyla kötüye kullanımları mümkün olabilmektedir. Örneğin bu farkındalıkla Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, Anayasanın yönetimin belirli zararları verme hakkını satın alması gerektiğini değil, bu zararları vermeyeceğini taahhüt ettiğine işaret etmiştir.²¹⁸

Amerikalılar Arası Mahkeme içtihadında onarım kapsamının tazminat yanında genişletilmesinde iki unsurun etkili olduğu görülmektedir. İlki elbette Sözleşme'nin bu kapsamda Mahkemeye sunduğu geniş yetkidir. Sözleşmenin 63. maddesinin lafzı yanında hazırlık çalışmaları da, Sözleşmeyi hazırlayanların Mahkemeye mağdur lehine onarıma hükmetmesi için kapsamlı yetkiler vermeyi amaçladıklarını açığa çıkarmaktadır. Zira Sözleşmenin onarım hükmünün orijinal taslağı, Mahkemeye sadece tazminata hükmetme yetkisi sunmaktaydı.²¹⁹ Onarıma ilişkin taslak uyarınca, "*Mahkeme, bu Sözleşme ile korunan bir hak veya özgürlüğün ihlal edildiğini tespit etmesinin ardından, hakkı ihlal edilen tarafa ödenecek tazminatın miktarını belirlemeye yetkili olacaktır.*"²²⁰ Sonrasında ise Guatemala temsilcisi hükmün güçlendirilmesi ve genişletilmesini önermiştir. Guatemala tarafından sunulan teklif, 63. maddenin bugünkü hali ile esas olarak aynıdır.²²¹

İkinci olarak ise, Mahkemenin onarım kapsamını genişletme motivasyonu, bölgedeki insan hakları ihlallerinin niteliklerinden²²², bir başka deyişle bölgenin siyasal gerçekliğinden ve bunun doğurduğu ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır. Mahkemenin onarım içtihadı, mevcut koşulların gereklerine karşılık olarak belirli tarihsel bağlamlarda yükselmiş, genişletilmiş veya yeniden tanımlanmıştır. Bu nedenle Amerikalılar Arası sistemi işlediği siyasal, ekonomik ve sosyal bağlam dışında veya Kitadaki mevcut insan hakları durumunu dikkate almaksızın düşünmek mümkün değildir.²²³ Bu bağlamda Mahkemenin onarım içtihadı ile

²¹⁸ Owen v. City of Independence, ABD Yüksek Mahkemesi, 445 U.S. 622, 1980, s. 650-651.

²¹⁹ Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, s. 190.

²²⁰ Draft American Convention on human Rights, Art 52(1)'den aktaran: Pasqualucci, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, s. 190.

²²¹ Observations by the Governments of the Member States on the Draft Inter-American Convention on Protection of Human Rights: Guatemala, OEA/Ser.K/XVI/1.1. doc. 24, 8/11/1969, Buergethal and Norris (eds.), *Human Rights: The Inter-American System*, kitapçık 13, C. 2, s. 119, 132.

²²² Evans, The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict, s. 67.

²²³ Ariel Dulitzky, "The Inter-American Human Rights System Fifty Years Later: Time for Changes", *Quebec Journal of International Law*, 2011, Özel Sayı, ss. 129-130.

Kıtanın siyasal koşulları arasındaki ilişkinin birbirinden mutlak biçimde ayrı veya bağımsız olmayan üç dönem²²⁴ içerisinde ortaya konulması mümkündür.

Sözleşmenin yürürlüğe girdiği 1978 ile taraf devletlerdeki otoriter rejimlerin iktidarı kaybettikleri 1990 sonrası kapsayan ilk dönemde Amerikalılar Arası Sistem, kitlesel ve sistematik insan hakları ihlallerini devlet politikası biçiminde gerçekleştiren otoriter rejimlerle karşı karşıya bulunmaktaydı.²²⁵ Dolayısıyla kitlesel baskı veya iç çatışma ile daha seyrek olarak karşılaşılan Avrupa sisteminde²²⁶ farklı olarak Amerikalılar Arası Mahkeme, bölgeye musallat olmuş askeri diktatörlüklerin yol açtıkları çok sayıda işkence, zorla kaybetme, yargısız infaz ve kitlesel katliam ile ilgilenmek durumundaydı.²²⁷ Bu koşullar, Mahkemenin algılanan rolünü de şekillendirmekteydi. Bu dönemde Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi, bu ihlallerin mağdurları için adaletin son çaresi konumundaydı.²²⁸ Böylece Mahkeme yüksek bir mahkeme olmanın ötesine geçmiş bulunmaktaydı. Bu süreç büyük ölçüde Mahkemenin, devletlerin eylemleriyle ilgili kural koyma gücü ve kitlesel insan hakları ihlallerine karşı son çare olma işleviyle ahlaki bir üst olduğu sistemin orijinal *ethos*'unu belirlemişti.²²⁹ Diğer yandan ihlallerin niteliği birçok durumda eski hale getirmeyi imkânsız kılarak mağdur yakınları çoğu zaman, sıklıkla otoriteler tarafından itibarları sarsılan ve yıkıcı faaliyet yürütmekle itham edilen mağdurların onurlarını iade etmek üzere tatmin biçiminde onarımlara ilgi göstermişlerdir.²³⁰ Mağdurların Mahkeme önündeki şahitlikleri başta olmak üzere çeşitli göstergeler mağdurların genel olarak parasal olmayan çareleri tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.²³¹

İkinci dönemde, taraf devletlerin otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş süreçlerini içeren bir siyasal atmosfer söz konusu olmuştur.²³² Bu kapsamda

²²⁴ Grossman, "The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future", s. 1268.

²²⁵ Contesse, "Contestation and Deference in the Inter-American Human Rights System", s. 129.

²²⁶ Roht-Arriaza, "Reparations Decisions and Dilemmas", s. 167.

²²⁷ Evans, The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict, s. 67.

²²⁸ Victor Abramovich, "From Massive Violations to Structural Patterns: New Approaches and Classic Tensions in the Inter-American Human Rights System", *SUR - International Journal on Human Rights*, 2009, C. 6, S. 11, s. 9.

²²⁹ Contesse, "Contestation and Deference in the Inter-American Human Rights System", s. 129.

²³⁰ Evans, The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict, s. 67.

²³¹ Antkowiak, "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", s. 388.

²³² Contesse, "Contestation and Deference in the Inter-American Human Rights System", s. 130.

Mahkemenin faaliyeti, kıtada demokrasilerin yükselişi yanında diktatörlük rejimlerinin mirasını analiz etme ve gözden geçirme girişimleri ile karakterize olmuştur.²³³ Bu süreçte ifade özgürlüğü, bilgiye erişim gibi haklara yönelik ihlaller de gündeme gelmişse de, Mahkeme ağırlıklı olarak önceki yıllarda gerçekleştirilmiş kitlesel katliamlarla ilgilenmiştir.²³⁴ Mahkeme insan haklarının ağır, kitlesel ve sistematik ihlalleri için onarım, hakikat ve adalet hakkına yönelik çekirdek ilkeleri belirlemeye başlamış ve af yasaları üzerine sınırlar koymuştur.²³⁵ Özellikle cezasızlık olmak üzere diktatörlüklerin mirasına işaret eden ve af yasalarının Amerika Sözleşmesi ile bağdaşmazlığını ortaya koyan Barrios Altos/Peru kararı, bu ikinci dönemde verilmiştir.²³⁶

Güney Amerika'nın son dönemdeki siyasal görünümü ise, geçiş süreçlerini atlatmış, fakat demokratik sistemlerini sağlamlaştıramamış birçok devletin durumunu yansıtmaktadır. Bu temsili demokrasiler seçim sistemlerini geliştirerek, basın özgürlüğüne saygı göstererek, siyasal şiddeti terk ederek önemli adımlar atmışlarsa da, etkisiz yargı sistemi ve şiddete başvuran polis ve cezaevi sistemlerinde olduğu gibi pek çok ciddi kurumsal noksanları bulunmaktadır. Ayrıca bu demokrasiler, sürekli olarak istikrarsız bir siyasal sisteme neden olan endişe verici dışlama ve eşitsizlik düzeylerine sahiptir.²³⁷ Bu yeni iklimde Amerikalılar Arası Sistem organları yoksulluk gibi dışlanma ve eşitsizlik konuları ile yerli halklar, kadınlar, azınlıklar, çocuklar gibi kırılgan grupların durumuna ilişkin sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.²³⁸ Bu koşullarda Mahkeme sadece ihlallerin bireysel davaların mağdurları üzerindeki sonuçlarını telafi etmeyi değil, de-

²³³ Grossman, "The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future", s. 1268.

²³⁴ Contesse, "Contestation and Deference in the Inter-American Human Rights System", ss. 130-131.

²³⁵ Abramovich, "From Massive Violations to Structural Patterns: New Approaches and Classic Tensions in the Inter-American Human Rights System", s. 9.

²³⁶ Grossman, "The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future", s. 1269.

²³⁷ Abramovich, "From Massive Violations to Structural Patterns: New Approaches and Classic Tensions in the Inter-American Human Rights System", s. 9.

²³⁸ Grossman, "The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future", s. 1268.

Bu kapsamda öne çıkan hususlar: sosyal ve ırka dayalı önyargılara dayanan polis şiddeti, cezaevlerinde mağdurları çoğunlukla alt sınıflardan gelen gençlerin olan işkence ve aşırı nüfus, devlet otoriteleri tarafından müsamaha gösterilen kadına karşı genelleşmiş bir eviçi şiddet pratiği, yerli halk ve toplulukların siyasal katılım ve topraktan yoksun bırakılması, Afrika kökenli nüfusun eğitim ve adalete erişiminde ayrımcılık, belgesiz göçmenlerin bürokratik istismarı olmuştur. (Abramovich, "From Massive Violations to Structural Patterns: New Approaches and Classic Tensions in the Inter-American Human Rights System", s. 16).

mokratik süreçlerin eşitliğini etkileme ve temel ulusal koruma mekanizmalarını güçlendirme amacıyla bir ilkeler ve standartlar bütünü ortaya koyma uğraşında olmuştur. Bu aşamada Mahkeme, ulusal düzeyde hakların hayata geçirilmesini garanti edecek yapısal koşulları geliştirme sorununa eğilmiştir. Bu kapsamda Mahkeme, devlet terörizmi ve diktatörlükler sürecindeki rolüne benzer biçimde, dava ve uyuşmazlıkları münferiden değerlendirmemiş, bunların içerisinde geliştiği ve anlam kazandığı sosyal ve kurumsal bağlamları da incelemiştir.²³⁹ Ancak dikkat edilmelidir ki, bu gelişmelerle birlikte artık Mahkeme önündeki ihlal iddialarının otoriter değil demokratik devletlerin insan hakları ihlallerine yönelik²⁴⁰ olduğu bir tablo ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu durum, Mahkemenin onarım kararlarının meşruiyetine yönelik tartışmalarda etkili bir değerlendirme ölçütü teşkil edecektir.

SONUÇ

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi insan haklarının onarımı hakkında yenilikçi ve kapsamlı bir içtihat yaratmıştır. Diğer insan hakları koruma mekanizmaları ile kıyaslandığında insan hakları ihlallerinin mağdurlar üzerindeki sonuçlarını telafi etmek bakımından yaratıcı adımlar atarak onarımın tazminat ve ihlali tespit eden kararın ötesine geçmesini sağlamıştır. Böylece Mahkeme, uluslararası insan hakları hukukunda onarım kapsamında önemli bir aşama kaydedilmesini temin ederek bu alanda önde gelen uluslararası yargısal merci olmuştur.

Amerikalılar Arası Mahkeme insan hakları ihlallerinin onarımına yönelik içtihadını bir yandan Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Mahkemenin onarıma ilişkin yetkisinin temelini teşkil eden 63. maddesine dayandırırken, aynı zamanda da devletlerin uluslararası hukuka aykırı eylemlerinden sorumlulukları alanında uluslararası hukukun kavram ve ilkeleri ile bağlantılandırarak ilerletmiştir. Bu kavram ve ilkelerin Mahkeme içtihadına dahil edilmesi, insan hakları hukukunun özgül unsurları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda uluslararası sorumluluk hukukunda içerilmeyen rehabilitasyon gibi onarım kategorilerine başvurulduğu görülmektedir. Yanı sıra, uluslararası sorumluluk hukukunda da yer verilen tatmin gibi onarım kategorileri içerisindeki araçlar insan hakları ihlallerinin özgül nitelikleri çerçevesinde çeşitlendirilmiştir. Zira bir devletin diğer bir devletin hukuka aykırı eylemi nedeniyle uğradığı manevi zara-

²³⁹ Abramovich, "From Massive Violations to Structural Patterns: New Approaches and Classic Tensions in the Inter-American Human Rights System", s. 10, 17.

²⁴⁰ Contesse, "Contestation and Deference in the Inter-American Human Rights System", s. 127.

rın giderilmesi ile insan hakları ihlal edilmiş bir insanın manevi zararının giderilmesi arasında esaslı niteliksel farklılıklar olduğu açıktır. Bu çerçevede Mahkemenin kapsamlı özür törenleri, anıtlar, Mahkeme kararlarının yayınlanması gibi pek çok yeni tatmin uygulamasını işlevselleştirdiği görülmektedir. Ancak Mahkeme, özellikle ihlalin durdurulması ve tekrarlamama garantileri bağlamında olduğu üzere devletlerin hukuka aykırı eylemlerinden sorumluluklarına ilişkin hukuktan ayrıldığı hususlarda bu farklılıkların dayanaklarını ve sonuçlarını yeterli açıklıkta tartışmamış ve ortaya koymamıştır. Örneğin Mahkemenin tekrarlamama garantilerini Taslak Maddelerden farklı olarak neden onarım kapsamında değerlendirdiği veya detaylı tekrarlamama garantileri kararları verme yetkisinin kaynakları hakkında açıklık bulunmamaktadır. Zaten Mahkemenin onarım içtihadına genel olarak bakıldığında onarım kategorilerinin ve araçlarının açıklanması, sınıflandırılması ve temellendirilmesinin ikinci planda kaldığı, kavramsallaştırma ve temellendirmede eksikliğin içtihadta çeşitli tutarsızlıklara yol açtığı görülmektedir.

Mahkeme yeni ve gelişmiş onarım kategori ve araçları ile ihlallerin mağdurlar üzerindeki etkilerinin mümkün olduğunca giderilmesi bakımından önemli bir işlev görmüştür. Ancak açıktır ki, insan hakları sadece bireylerin subjektif menfaatlerini korumamaktadır. İnsan hakları ihlalleri, her insanın sahip olduğu insan onurunu yokmuş gibi temsil ederken hem genel olarak insanın değerini zayıflatarak tüm insanları etkilemekte, hem de yapısal uygulamalar teşkil ettikleri ölçüde gelecekte tekrarlanma tehlikesini açığa çıkarmaktadırlar. Bu bakımdan insan hakları ihlallerinin onarımı mağdurdan daha geniş bir çevreyi etkilemektedir. Ancak kamu yararına yönelik bu daha geniş kapsamlı faydanın, ihlallerin mağdurlar üzerindeki bireysel sonuçları giderilmeden, bir başka deyişle bireysel mağduriyetler yok sayılarak ortaya çıkarılması mümkün bulunmamaktadır. Bu kapsamda Amerikalılar Arası Mahkemenin tazminat, rehabilitasyon gibi nispeten daha birey odaklı tedbirlerle ihlallerin soruşturulması ve tekrarlamama garantileri gibi yapısal uygulamaları birleştirerek ne mağdur bireyleri ne de kamu yararını feda eden uygun bir denge kurduğu görülmektedir. Ayrıca Mahkeme, özellikle yerli topluluklar hakkındakiler ile burs ve rehabilitasyon gibi onarım araçlarını içeren kararları dikkate alındığında onarım kavramını sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları içinde düşünen bir uygulama geliştirmiştir. Böylece kapsamlı ve bütüncül bir onarım politikası benimsenmiştir.

Mahkemenin gelişmiş ve kapsamlı onarım içtihadının ortaya çıkmasında faaliyete başladığı dönemdeki davaların nitelikleri ve bu kapsamda Kıtanın siyasi manzarasının etkisi yadsınamaz. Zira Mahkeme önüne gelen davalar, Güney

Amerika diktatörlükleri ve iç çatışmaları sürecinde gerçekleştirilen ağır ve sistematik insan hakları ihlallerini içermekteydi. Mahkeme bu davalarda ihlallerin, çoğu zaman kendisinden başka çaresi bulunmayan mağdurlar üzerindeki sonuçlarının onarımı ve aynı zamanda yapısal ve sistemik kaynaklarının üzerine gidilmesi bakımından önemli bir işlev görmüş, kararları bu çerçevede güçlü bir meşruiyet ile karşılanmıştır. Fakat zaman içerisinde Mahkeme, otoriter rejimlerden aksaklıkları olsa da esasen seçime dayalı demokratik rejimlere geçiş yapan devletler hakkındaki davalara bakmaya başlamıştır. Bu durumda kararları demokratik meşruiyet ve insan hakları hukukunda ikincillik ilkesi bağlamında tartışmalara neden olmuştur. Neticede Mahkemenin onarım kararları mağdurlar için önemli bir teselli imkânı sunmakla ahlaki bir güce sahip olsalar da topluluklar lehine onarım kararlarında olduğu üzere bu tür politikaların yurttaşlar tarafından belirlenmesi demokratik rejimlerde esas bulunmaktadır. Bu esasın, insan haklarının topluma yerleşik kılınması bakımından önemi açıktır. Ancak yine de Mahkeme, tazminat yanında özellikle çeşitli tatmin araçlarını işlevselleştirerek insan hakları bilincinin toplumlara yayılması ve ihlallerin soruşturulması yükümlülükleri ile tekrarlamama garantileri aracılığıyla insan haklarının korunmasında yapısal değişimlere yol açan uygulamaların gerçekleştirilmesi bakımından dikkate değer adımlar atmış bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABRAMOVICH, Victor, "From Massive Violations to Structural Patterns: New Approaches and Classic Tensions in the Inter-American Human Rights System", *SUR - International Journal on Human Rights*, C. 6, S. 11, 2009, ss. 7-37.
- ANTKOWIAK, Thomas M., "Remedial Approaches to Human Rights Violations: The Inter-American Court of Human Rights and Beyond", *Columbia Journal of Transnational Law*, C. 46, S. 2, 2008, ss. 351-419.
- ANTKOWIAK, Thomas M., GONZA, Alejandra, *The American Convention on Human Rights*, Oxford University Press, New York, 2017.
- ASLAN, Volkan, "Amerikalılar Arası İnsan Hakları Sistemi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, 2012, ss. 261-296.
- BUYSE, Antoine, "Lost and Regained? Restitution as a Remedy for Human Rights Violations in the Context of International Law", *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, C. 68, 2008, ss. 129-153.
- CARRILLO, Arturo J., "Justice in Context: The Relevance of Inter-American Human Rights Law and Practice to Repairing the Past", *The Handbook of Reparations*, ed. Pablo de Greiff, Oxford University Press, New York, 2006, ss. 504-538.
- CHAVEZ, Leiry Cornejo, "New Remedial Responses in the Practice of Regional Human Rights Courts: Purposes beyond Compensation", *International Journal of Constitutional Law*, C. 15, S. 2, 2017, ss. 372-392.
- CONDÉ, H. Victor, *A Handbook of International Human Rights Terminology*, University of Nebraska Press, London, 2. baskı, 2004.
- CONTESE, Jorge, "Contestation and Deference in the Inter-American Human Rights System", *Law and Contemporary Problems*, C. 79, S. 2, 2016, ss. 123-145.
- ÇAMURCUOĞLU, Gülden "Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Öngörülen Koruma Mekanizmaları", *ERÜHFD*, C. XIV, S. 2, 2019, ss. 7 13-770.
- DOĞAN, İlyas; ÖZDEMİR, Omca, "Amerika Kıtasında İnsan Haklarının Korunması Bölgesel Rejimi", *İnsan Hakları Hukuku*, ed. İlyas Doğan, Astana Yayınları, Ankara, genişletilmiş 2. baskı, 2015, ss. 307-338.
- DULITZKY, Ariel, "The Inter-American Human Rights System Fifty Years Later: Time for Changes", *Quebec Journal of International Law*, 2011, Özel Sayı, ss. 127-164.
- ERGE, Recep Ersel, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Hakkaniyete Uygun Tatmin*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- EVANS, Christine, *The Right to Reparation in International Law for Victims of Armed Conflict*, Cambridge University Press, New York, 2012.
- GARNER, Bryan A. (ed.), *Black's Law Dictionary*, West Publishing, United States of America, 9. baskı, 2009.

- GRAY, Christine D., *Judicial Remedies in International Law*, Clarendon Press, Oxford, 1990.
- GROSSMAN, Claudio, "The Inter-American System of Human Rights: Challenges for the Future", *Indiana Law Journal*, C. 83, S. 4, 2008, ss. 1267-1282.
- HAASDIJK, Suzan L., "The Lack of Uniformity in the Terminology of the International Law of Remedies", *Leiden Journal of International Law*, C. 5, S. 2, 1992, ss. 245-264.
- ILC, Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commentaries, Yearbook of the International Law Commission, 2001, Vol. II, Part Two, 30-143.
- MARTIN, Elizabeth A. (ed.), *A Dictionary of Law*, Oxford University Press, Oxford, 5. baskı, 2002.
- McKAY, Fiona, "What Outcomes for Victims?", *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, ed. Dinah Shelton, Oxford University Press, Oxford, 2013, ss. 921-954.
- MENTAL HEALTH TEAM OF THE CENTER FOR LEGAL AND SOCIAL STUDIES, "Reparations: A Judicial and Symbolic Act", *Comprehensive Attention to Victims of Torture in Cases under Litigation - Psychosocial Contributions*, Inter-American Institute of Human Rights, San José, 2009, ss. 267-311.
- Observations by the Governments of the Member States on the Draft Inter-American Convention on Protection of Human Rights: Guatemala, OEA/Ser.K/XVI/1.1. doc. 24, 8/11/1969, Buergenthal and Norris (eds.), *Human Rights: The Inter-American System*, kitapçık 13, C. 2.
- PASQUALUCCI, Jo M., *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, Cambridge University Press, New York, 2. baskı, 2013.
- PEREZ-LEON-ACEVEDO, Juan Pablo, "The Control of the Inter-American Court of Human Rights over Amnesty Laws and Other Exemption Measures: Legitimacy Assessment", *Leiden Journal of International Law*, C. 33, S. 3, 2020, ss. 667-687.
- QUINTANA, Francisco, "Conference: Reparations in the Inter-American System: A Comparative Approach Conference", *American University Law Review*, C. 56, S. 6, 2007, ss. 1382-1390.
- ROHT-ARRIAZA, Naomi, "Reparations Decisions and Dilemmas", *Hastings International and Comparative Law Review*, C. 27, S. 2, 2004, ss. 157-200.
- SAMANCI, Uğur, "Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları ve Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının Denetimi", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C. 21, Özel Sayı, 2019, ss. 1795-1832.
- SHELTON, Dinah, *Remedies in International Human Rights Law*, Oxford University Press, New York, 3. baskı, 2015.

- ŞİRİN, Tolga, “İnsan Hakkı İhlalinin Onarılmasını İsteme Hakkı”, *Güncel Hukuk*, S. 113-5, Mayıs 2013, ss. 12-13.
- URAL USLAN, Yurdanur; GÜNER, Tuğba, “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 19. S. 2, 2014, ss. 309-322.
- UZUN, Elif, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, Beta, İstanbul, 2007.
- ZÚÑIGA, Natalia Torres, *The Inter-American Court of Human Rights*, Routledge, New York, 2023.

Mahkeme Kararları

- “Beyaz Kamyonet” (Paniagua-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Esas), AAİHM, Series C No. 37, 8/3/1998.
- “Beyaz Kamyonet” (Paniagua-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 76, 25/5/2001.
- “Çocuklar için Yeniden Eğitim Enstitüsü”/Paraguay (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 112, 2/9/2004.
- “Mapiripán Katliamı”/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 134, 15/9/2005.
- “Sokak Çocukları” (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Esas), AAİHM, Series C No. 63, 19/11/1999.
- “Sokak Çocukları” (Villagrán-Morales ve Diğerleri)/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 77, 26/5/2001.
- “The Last Temptation of Christ” (Olmedo-Bustos ve Diğerleri)/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 73, 5/2/2001.
- Acosta-Calderón/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 129, 24/6/2005.
- Albán-Cornejo ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 171, 22/11/2007.
- Almonacid-Arellano ve Diğerleri/Şili (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 154, 26/9/2006.
- Aloeboetoe ve Diğerleri/Surinam (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 15, 10/9/1993.
- Anzualdo Castro/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 202, 22/9/2009.
- Apitz Barbera ve Diğerleri (“İdari Uyuşmazlıklar İlk Derece Mahkemesi”)/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 182, 5/8/2008.

- Artavia Murillo ve Diğerleri (“Tüp Bebek”)/Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 257, 28/11/2012.
- Atenco’daki Cinsel İşkencenin Kadın Mağdurları/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 371, 28/11/2018.
- Baena-Ricardo ve Diğerleri/Panama (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 72, 2/2/2001.
- Baldeón-García/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 147, 6/4/2006.
- Bámaca-Velásquez/Guatemala (Esas), AAİHM, Series C No. 70, 25/11/2000.
- Bámaca-Velásquez/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 91, 22/2/2002.
- Banković ve Diğerleri/Belçika ve Diğerleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, B. No: 52207/99, 12/12/2001.
- Barbosa De Souza ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 435, 7/9/2021.
- Barrios Altos/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 75, 14/3/2001.
- Barrios Altos/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 87, 30/11/2001.
- Bissoon ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 472, 14/11/2022.
- Blake/Guatemala (Esas), AAİHM, Series C No. 36, 24/1/1998.
- Blake/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 48, 22/1/1999.
- Bulacio/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 100, 18/9/2003.
- Caballero-Delgado ve Santana/Kolombiya (Esas), AAİHM, Series C No. 22, 8/12/1995.
- Cabrera García ve Montiel Flores/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 220, 26/11/2010.
- Cacarica Nehri Havzasından Yerinden Edilen Afrika Kökenli Topluluklar (Genesis Operasyonu)/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 270, 20/11/2013.
- Caesar/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 123, 11/3/2005.
- Cantoral-Benavides/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 69, 18/8/2000.
- Cantoral-Benavides/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 88, 3/12/2001.
- Cantoral-Huamaní ve García-Santa Cruz/Peru (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 167, 10/7/2007.
- Cantos/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 97, 28/11/2002.

- Carpio-Nicolle ve Diğerleri/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 117, 22/11/2004.
- Castillo Petruzzi ve Diğerleri/Peru Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 52, 30/5/1999.
- Castillo-Páez/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 43, 27/11/1998.
- Cesti-Hurtado/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 56, 29/9/1999.
- Cesti-Hurtado/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 78, 31/5/2001.
- Chaparro Álvarez and Lapo Íñiguez/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 170, 21/11/2007.
- Chitay Nech ve Diğerleri/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 212, 25/5/2010.
- Chorzów Fabrikası (Esas) Kararı, Uluslararası Daimi Adalet Divanı, PCIJ Series A. No 17, 13/9/1928.
- Claude-Reyes ve Diğerleri/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 151, 19/9/2006.
- Contreras ve Diğerleri/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 232, 31/8/2011.
- Cuya Lavy ve Diğerleri/Peru, (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 438, 28/9/2021.
- Dacosta Cadogan/Barbados (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 204, 24/9/2009.
- Denizcilik ve Liman İşçileri Ulusal Federasyonu (FEMAPOR)/Peru (İlk İtirazlar, Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 448, 1/2/2022.
- Dial ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 476, 21/11/2022.
- Digna Ochoa ve Aile Üyeleri/Mexico (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 447, 25/11/2021.
- El Amparo/Venezuela (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 28, 14/9/1996.
- Escher ve Diğerleri/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 200, 6/7/2009.
- Fermín Ramírez/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 126, 20/6/2005.
- Fernández Ortega ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 215, 30/8/2010.
- Garibaldi/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 203, 23/9/2009.

- Garrido ve Baigorria/Arjantin (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 39, 27/8/1998.
- Garzón Guzmán ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 434, 1/9/2021.
- Gelman/Uruguay (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 221, 24/2/2011.
- Godínez-Cruz/Honduras (Esas), AAİHM, Series C No. 5, 20/1/1989.
- Godínez-Cruz/Honduras (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 8, 21/7/1989.
- Goiburú ve Diğerleri/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 153, 22/9/2006.
- Gomes Lund ve Diğerleri (“Guerrilha do Araguaia”)/Brezilya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 219, 24/11/2010.
- Gómez-Palomino/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 136, 22/11/2005.
- Gómez-Paquiyauri Kardeşler/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 110, 8/7/2004.
- González ve Diğerleri (“Pamuk Tarlası”)/Meksika (İlk İtiraz, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 205, 16/11/2009.
- González ve Diğerleri/Venezuela (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 436, 20/9/2021.
- Guachalá Chimbo ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 423, 26/3/2021.
- Gudiel Álvarez ve Diğerleri (“Diario Militar”)/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 253, 20/11/2012.
- Guevara Díaz/Kosta Rika (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 453, 22/6/2022.
- Gutiérrez ve Ailesi/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 271, 25/11/2013.
- Gutiérrez-Soler/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 132, 12/9/2005.
- Herrera-Ulloa/Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 107, 2/7/2004.
- Hilaire, Constantine ve Benjamin ve Diğerleri/Trinidad ve Tobago (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 94, 21/6/2002.
- Huilca-Tecse/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 121, 3/3/2005.
- Ibsen Cárdenas ve Ibsen Peña/Bolivya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 217, 1/9/2010.

- Ituango Katliamları/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 148, 1/7/2006.
- Ivcher-Bronstein/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 74, 6/2/2001.
- İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşa Edilmesinin Hukuki Sonuçları, Danışma Görüşü, Uluslararası Adalet Divanı, 2004 I.C.J. Reports 136, 9/7/2004.
- Juan Humberto Sánchez/Honduras (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 99, 7/6/2003.
- Julien Grisonas Ailesi/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 437, 23/9/2021.
- Kawas-Fernández/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 196, 3/4/2009.
- Kimel/Arjantin (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 177, 2/5/2008.
- La Cantuta/Perú (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 162, 29/11/2006.
- Las Dos Erres Katliamı/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 211, 24/11/2009.
- Loayza-Tamayo/Peru (Esas), AAİHM, Series C No. 33, 17/9/1997.
- Loayza-Tamayo/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 42, 27/11/1998.
- López Soto ve Diğerleri/Venezuela (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 362, 26/9/2018.
- Lori Berenson-Mejía/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 119, 25/11/2004.
- Maidanik ve Diğerleri/Uruguay (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 444, 15/11/2021.
- Manuel Cepeda Vargas/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 213, 26/5/2010.
- Manuela ve Diğerleri/El Salvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 441, 2/11/2021.
- Maritza Urrutia/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 103, 27/11/2003.
- Mayagna (Sumo) Awas Tingni Topluluğu/Nikaragua (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 79, 31/8/2001.
- Mendoza ve Diğerleri/Arjantin (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 260, 14/5/2013.
- Miguel Castro Castro Cezaevi/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar Hakkında Kararın Yorumu/), AAİHM, Series C No. 181, 2/8/2008.

- Miguel Castro Castro Cezaevi/Peru (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 160, 25/11/2006.
- Moiwana Topluluğu/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 124, 15/6/2005.
- Molina-Theissen/Guatemala (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 108, 3/7/2004.
- Montero-Aranguren ve Diğerleri (Catia Gözaltı Merkezi)/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 150, 5/7/2006.
- Moya Chacón ve Diğerleri/ Kosta Rika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 451, 23/5/2022.
- Myrna Mack Chang/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 101, 25/11/2003.
- Neira-Alegría ve Diğerleri/Peru (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 29, 19/9/1996.
- Norín Catrimán ve Diğerleri (Mapuche Yerli Halkı Aktivist, Üye ve Liderleri)/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 279, 29/5/2014.
- On Dokuz Tacir/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 109, 5/7/2004.
- Owen v. City of Independence, ABD Yüksek Mahkemesi, 445 U.S. 622, 1980.
- Palacio Urrutia ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 446, 24/11/2021.
- Palamara-Iribarne/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 135, 22/11/2005.
- Pavez Pavez/Şili (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 449, 4/2/2022.
- Plan de Sánchez Katliamı/Guatemala (Onarım), AAİHM, Series C No. 116, 19/11/2004.
- Prosecutor/Lubanga Dyilo (Emir), Uluslararası Ceza Mahkemesi, ICC-01/04-01/06-3129-AnxA, 3/3/2015.
- Pueblo Bello Katliamı/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 140, 31/1/2006.
- Radilla-Pacheco/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 209, 23/11/2009.
- Raxcacó-Reyes/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 133, 15/9/2005.
- Reverón Trujillo/Venezuela (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 197, 30/6/2009.

- Río Negro Katliamları/Guatemala (İlk İtiraz, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 250, 4/9/2012.
- Rochac Hernández ve Diğerleri/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 285, 14/10/2014.
- Rochela Katliamı/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 163, 11/5/2007.
- Rodríguez Vera ve Diğerleri (Adalet Sarayından Kaybolanlar)/Kolombiya (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 287, 14/11/2014.
- Rosendo Cantú ve Diğerleri/Meksika (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 216, 31/8/2010.
- Saramaka Halkı/Surinam (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 172, 28/11/2007.
- Sarayaku'nun Kichwa Yerli Halkı/Ekvador (Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 245, 27/6/2012.
- Sawhoyamaxa Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 146, 29/3/2006.
- Serrano-Cruz Kardeşler/El Salvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 120, 1/3/2005.
- Servellón-García ve Diğerleri/Honduras (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 152, 21/9/2006.
- Suárez-Rosero/Ekvador (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 44, 20/1/1999.
- Sumpango'nun Maya Kaqchikel Yerli Halkları ve Diğerleri/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 440, 6/10/2021.
- The Caracazo/Venezuela (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 95, 29/8/2002.
- The Girls Yean ve Bosico/Dominik Cumhuriyeti (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 130, 8/9/2005.
- Tibi/Ekvador (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 114, 7/9/2004.
- Tiu Tojín/Guatemala (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 190, 26/11/2008.
- Tristán Donoso/Panamá (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 193, 27/1/2009.
- Trujillo-Oroza/Bolivya (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 92, 27/2/2002.
- Valle Jaramillo ve Diğerleri/Kolombiya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 192, 27/11/2008.

- Vargas-Areco/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 155, 26/9/2006.
- Velásquez-Rodríguez/Honduras (Esas), AAİHM, Series C No. 4, 29/7/1988.
- Velásquez-Rodríguez/Honduras (Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 7, 21/7/1989.
- Vélez Loo/Panama (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 218, 23/11/2010.
- Vera Rojas ve Diğerleri/Şili (İlk İtirazlar, Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 439, 1/10/2021.
- Xákmok Kásek Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 214, 24/8/2010.
- Ximenes-Lopes/Brezilya (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 149, 4/7/2006.
- Yakye Axa Yerli Topluluğu/Paraguay (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 125, 17/6/2005.
- Yargının Eski Çalışanları/Guatemala (İlk İtirazlar, Esas ve Onarım), AAİHM, Series C No. 445, 17/11/2021.
- Zambrano Vélez ve Diğerleri/Ekvador (Esas, Onarım ve Masraflar), AAİHM, Series C No. 166, 4/7/2007.

Elektronik Kaynaklar

- Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2010 yılı raporu, https://www.corteidh.or.cr/sitios/informes/docs/ENG/eng_2010.pdf, (9/4/2023).
- Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2011 yılı raporu, https://corteidh.or.cr/sitios/informes/docs/ENG/eng_2011.pdf, (9/4/2023).
- Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 2012 yılı raporu, https://www.corteidh.or.cr/sitios/informes/docs/ENG/eng_2012.pdf, (9/4/2023).
- Conseil de L'Europe, Convention Européenne des Droits de L'homme, ETS 5, https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_FRA.pdf, (9/4/2023).
- Council of Europe, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14, ETS 5, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, (9/4/2023).
- Organización de los Estados Americanos (OEA), Convención Americana Sobre Derechos Humanos "Pacto de San José", https://www.oas.org/dil/esp/tratados_B-32_Convencion_Americana_sobre_Derechos_Humanos.htm, (9/4/2023).
- Organization of American States (OAS), American Convention on Human Rights, "Pact of San Jose", <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html>, (9/4/2023).

UN General Assembly, Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, Resolution 60(147), UN Doc. A/RES/60/147, 21/3/2006, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/496/42/pdf/N0549642.pdf?OpenElement>, (9/4/2023).

UN Human Rights Committee (HRC), General comment no. 31 [80], The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, <https://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html>, (9/4/2023), § 16.